

Türkiye, Avrasya ve Orta Asya Halklarının Kimlik ve Entegrasyon Algılarına Dair Anket Çalışması

Ayhan Nuri YILMAZ¹

Öz

1980’li yılların sonuna doğru yaşanan gelişmeler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasına ve birçok yeni devletin bağımsızlıklarını kazanmasını yol açmıştır. Bu devletlerden Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan, Türkiye ile tarih, köken, dil ve din bakımından ortak noktalara sahiptir. Bağımsızlık sonrasında bölgede bir entegrasyona dair fikirler telaffuz edilmeye başlanmıştır. Birçok teorisyen, bölgede oluşan boşluk sonrasında dünya siyasetinde Avrasya’nın gelecekte üstleneceği role dair çıkarımlarda bulunmuşlardır. Tüm bu gelişmeler, Avrasya ve Orta Asya’da birçok uluslararası oluşumu da beraberinde getirmiştir. Bu, Avrupa Birliği’ne entegrasyon sürecinden geçen Türkiye için de bir fırsat olarak algılanarak, bağımsızlığını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini geliştirmesi beklenmiştir. Türkiye, rasyonel ilişkiler kurabilecek ve gerekli girişimleri yaparak bütünleşme senaryolarını lehine kullanabilecek midir? Diğer taraftan Rusya Federasyonu için, Avrasya bölgesinin ve Orta Asya devletlerinin doğal zenginliklerinden faydalanmak ve bu avantajı diğer küresel güçlere kaptırmamak önemli hedeflerden biridir. Kimilerine göre tek süper güç olarak nitelenen Amerika Birleşik Devletlerinin bölgedeki doğalgaz, petrol ve diğer enerji kaynaklarının kontrolüne yönelik politikalar izlemesi, olası Avrasya Birliği senaryolarını daha da zayıflatmaktadır. Bölge, zamanla küresel güçlerin üzerinde stratejik oyunlar oynadığı bir ‘satranç tahtası’na dönüşmüştür. Avrasya ve özellikle Orta Asya’daki devletler arasındaki güvenlik sorunları ve etnik anlaşmazlıklar da göz önünde bulundurulduğunda, olası bir bütünleşmenin gerçekleşmesi giderek daha da zorlaşmaktadır. Bütün bu olgular çerçevesinde bölgenin gelecekte nasıl şekilleneceği ile ilgili analizler önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: *Avrasya, Entegrasyon, Türk Birliği, Türk Cumhuriyetleri.*

¹ Dr, Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal güvenlik Bölümü Öğretim Üyesi;
ayhan_nuriyilmaz@hotmail.com

A Survey Study on the Perception of Turkey Eurasian and Central Asian Peoples Identity and Integration

Abstract

The developments in international politics towards the end of 1980's, finally lead to the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in 1991 and as a consequence, new independent states have emerged in Eurasia. Among these states, Azerbaijan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Kyrgyzstan had common historical, ethnic, religious and linguistic ties with Turkey. After gaining independence, ideas on regional integration has been started to be discussed. Many doctrinaires developed arguments on the more effective role of Eurasia countries on regional and world politics and concluded that the authority gap would be filled by these states. These new political movements and existence of new states also lead to the foundation of new International Organizations in Eurasia and Central Asia. On the other hand, for Turkey who is on the way through the integration process to European Union, these developments have been considered as new opportunities. Based on the historical and geographical ties of Turkey with the region, the country was expected to develop economical, political and cultural relations with new independent Turkic republics. Could Turkey benefit from this new status, set up rational relations and take political actions for the realization of integration scenarios with these new states? On the other hand, it is crucial for Russian Federation to take advantage of the entire natural resources of Eurasian and Central Asian countries, and not to lose this favourable position against the other global powers. USA, who is considered as the only super power according to some perspectives, also adopts a policy for controlling all natural gas reserves, petroleum and energy sources in the region, and this policy is implicitly weakening the possible Eurasia Union scenarios. In the course of time, the region has become like a "chess board", on which the global powers play strategy games. Considering the security problems and the ethnic conflicts between the Eurasia states and especially the Central Asian states, it can be said that any possible integration in the region is becoming more difficult day by day. Therefore, the analyses regarding how the region will be reshaped have a great importance.

Keywords: *Eurasia, Integration, Turkic Union, Turkic Republic.*

1. Araştırmanın Modeli ve Metodolojisi

Bu araştırmada Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan 2502 kişi ile yapılan anket çalışması ile Türk Cumhuriyetlerinin entegrasyonu hakkındaki düşünceleri tespit edilmiştir. Araştırmanın kapsamı Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan halkların Türk devletleri arasındaki siyasi ve iktisadi entegrasyonlarına bakış açılarını tespit etmek suretiyle, Avrupa Birliği'ne alternatif bir Türk Devletler birliğinin olabirliğini değerlendirmektedir.

Bu araştırmada betimleyici tarama modeli kullanılmıştır. Karasar'a göre:² "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır".

Çalışmamıza katılan kişilerin demografik özelliklerinin yanında, genel bilgileri, etnik kökenleri, anadil, anadile en yakın dil, etnik ve dinsel olarak kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin bilgi verilecektir. Bununla birlikte, etnik kimliğin veya dinsel kimliğin yaşamındaki etkisinin boyutlarının ölçülmesi amacıyla bazı ifadeler verilerek, katılım düzeyinde değerlendirmeleri istenmiştir. İfadelere verilen değerlendirmeler bulgular kısmında ortalama, frekans ve yüzde olarak değerlendirilecektir. Araştırmamız için belirlediğimiz evrene ulaşmak maliyet, zaman ve imkân açısından çok zor olduğundan çalışmamıza katılacak kişiler basit rasgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Uygun örnekleme yoluyla seçilen ve anket uygulaması tamamlanan 2502 kişinin, tüm evreni temsil gücüne sahip olması bir başka deyişle Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan tüm kişilerin ortalamaya uygun görüşlerini yansıtması beklenmektedir.

2. Araştırmada Veri Toplama Araçları

Araştırmada, etkisi araştırılan değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından belirlenen sorulardan anket formu düzenlenmiştir. Verilerin toplanmasında ise birkaç yöntem etkili olarak kullanılmıştır. Bu yöntemlerin başında yüz yüze görüşme yöntemi yer almaktadır, ancak hem katılımcıların uygulama kolaylığı ve ankete doğrudan yüz yüze katılımın yarattığı psikolojik olumsuz etki nedeniyle hem de daha çok kişiye ulaşılması hedeflendiğinden web yoluyla anket tekniği de kul-

² Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 3A Araştırma Eğitim ve Danışmanlık, 5. basım, Ankara, 1994, s. 77.

lanılmıştır. Yüz yüze anket metodunun tercih edilmesinin sebebi anketörlerin kişilerin cevaplarırken karşılaşılacak problemleri en aza indirmek ve veri kaybını önlemek, web yoluyla anket metodunun tercih edilme sebebi ise daha çok kişiye ulaşılabilmesi ve katılımcıların diledikleri zaman çalışmaya katılabilme imkânlarının olmasıdır. Web yoluyla katılım survey-monkey.com³ adlı portal vasıtasıyla yapılmıştır. Yansira sosyal medyada (ağırlıklı facebook) ilgili kişi kurum ve eğitim kurumlarına ankete katılım ricası yapılmış ve ilgili lehçede anketin mahiyeti ve maksadı açıklanmıştır.

Türk Cumhuriyetleri'nde yaşayan kişilerin bakış açılarını ve düşünce yapılarını ölçmek amacıyla oluşturulan anket soru formu birkaç bölüme ayrılmaktadır. Buna göre ilk bölümde kişilerin yaş, meslek, eğitim cinsiyet gibi demografik özellikleri ve etnik köken ile yaşadıkları yere ilişkin bilgiler sorgulanmıştır. Devamında ise dil, etnik köken tanımlaması ve dinsel inancına ilişkin bilgiler yer almıştır. İkinci bölümde ise etnik kimliğin ve dinsel kimliğin güncel yaşamına etkilerinin ölçülmesi amacıyla bazı ifadeler katılım derecelerine göre puanlandırılması istenilmiştir. Çalışmanın devamında hangi ülkeler ile eğitim ve kültürel ilişkilerde bulunduğu ve bu ilişkilerin geliştirilmesini istediği ülkelere ilişkin sorular yöneltilmiştir. Son bölümünde ise Türkiye'nin AB ile ilişkisi hakkındaki görüşleri alınarak, Avrupa Birliği'ne alternatif bir çözüm olan Türk Devletler Birliği kurulması hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Soru formunda olan ölçekli sorulara bakıldığında, katılım düzeylerinin ölçülmesi amacıyla beşli derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin değerleri şu şekildedir "1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Katılıyorum, 4= Kısmen Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum".

Araştırmanın verilerinin toplanmasındaki ilk aşama araştırmanın evren ve örnekleminin seçimidir. İkinci aşama araştırma araçlarının hazırlanmasıdır. Bundan sonraki aşama ise görüşmeciler soru formunun ön çalışmasının yapılması ve soru formu son halini aldıktan sonra saha uygulamalarının başlatılmasıdır. Saha aşamasından tamamlandıktan sonra ise veri seti oluşturulmuş ve istatistiksel testler / analizler yapılmıştır.

3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın saha aşamasında yüz yüze metoduyla yapılan anketler ile toplanılan veriler ilk başta Excel programına girilmiştir. Web yoluyla

³ Çevrimiçi, <https://www.surveymonkey.com/s/V669T3J>. Erişim Tarihi: 20.05.2012.

yapılan anketler ise ilgili site aracılığıyla excel programına aktarılmıştır. Bu iki veri seti birleştirilmeye uygun hale getirildikten sonra, toplam veri seti üzerinde gerekli mantık kontrolleri, veri temizliği ve kodlamalar yapılarak syntax programı yardımıyla SPSS programında veri seti oluşturulmuş ve analizler SPSS 19.0 programında yapılmıştır.

Çalışmada öncelikle ankete katılan kişilerin yaş ve etnik kökenlerine ilişkin bilgiler verilecek. Daha sonra ise çalışmanın amacı doğrultusunda hazırlanan sorulara katılımcıların verdikleri yanıtlar etnik köken bazında betimsel istatistiklerden frekans ve yüzde değerler aracılığıyla açıklanarak, verilere ilişkin yorumlar yapılacaktır.

Araştırma Ocak 2012 tarihinde başlayıp Haziran 2012 tarihinde sona erecek biçimde, toplam 6 aylık bir sürede gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgu ve Yorumlar

Türk Cumhuriyetleri'nde yaşayan halkların, Türk devletleri arasındaki siyasi ve iktisadi entegrasyonlarına bakış açılarını tespit etmek suretiyle yapılan ve araştırmaya katılan 2502 kişinin anket formundaki sorulara verdikleri yanıtlar, ifadelere katılım düzeyleri ile demografik özelliklerinin frekans ve yüzde değerleri ve yorumları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Araştırmamıza katılan kişilerin etnik köken dağılımlarına ilişkin tablo aşağıda gösterilmektedir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu kendini Kırgız ve Azerbaycanlı ve Azerbaycanlı Türk olarak tanımlayanlardan oluşmaktadır. Kırgız katılımcıların oranı %40 iken, Azerbaycanlı katılımcıların oranı %20, Azerbaycanlı Türk katılımcıların oranı ise %17,4'tür. Kendisini Kazakistanlı Türk olarak tanımlayan katılımcıların oranı %0,7; Kırgızistanlı Türk olarak tanımlayanların oranı %0,2 ve Özbekistanlı Türk ve Tatar olarak tanımlayan katılımcıların oranları ise %1'dir. Çalışmamıza katılan diğer etnik kökenlere bakıldığında, %0,6'sının Rus, %4,6'sının Türkmen, %6,5'inin Özbek, %7,8'inin ise Kazak olduğu görülmektedir. Etnik köken tanımlamasındaki en büyük sorun Azerbaycan'da çıkmıştır. Zira Azerbaycanlı katılımcıların neredeyse yarıya yakını kendini Türk olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden değerlendirmelerde kendisini Azerbaycanlı olarak tanımlayanlarla, Türk olarak tanımlayanlar daha net analiz için ayrı iki etnik grup gibi değerlendirmeye alınmıştır. Toplam katılımcıların %40'ını Kırgızistanlılar ve %37,4'ünü de Azerbaycanlılar oluşturmaktadır. Diğer üç ülkedeki katılımcı sayısının düşük olmasının siyasi ve

psikolojik sebepleri olduğu kadar içinde buldukları rejim ve yönetimin bakış açısı da etkili olmuştur. Bu tür sebepler nedeniyle söz konusu ülkelerde doğrudan anket uygulaması yapılamamıştır. Özellikle Özbekistan bu konuda en çok zorluk çekilen ülke olmuş ve katılımcılar büyük ölçüde yurtdışında yaşayan diaspora Özbeklerden ve öğrencilerden seçilerek sosyal medya yoluyla ankete katılımları sağlanmıştır. Bu yüzden toplu ölçümlerde Kırgızistan ve Azerbaycan etkisi net bir şekilde hissedilmektedir. Bunun göz önüne alınması gerekmektedir.

Tablo 1: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Kökenleri

Etnik Köken	Frekans	Yüzde
Base	2502	2502
Azerbaycanlı	500	20
Azerbaycanlı Türk	436	17,4
Kazak	196	7,8
Kırgız	1002	40
Özbek	162	6,5
Türkmen	116	4,6
Rus	14	0,6
Kazakistanlı Türk	18	0,7
Kırgızistanlı Türk	6	0,2
Özbekistanlı Türk	26	1
Tatar	26	1

Katılımcılardan etnik kökenini Rus, Kazakistanlı Türk, Kırgızistanlı Türk, Özbekistanlı Türk ve Tatar olarak tanımlayanlar, bulgular kısmında yer alan tüm etnik köken bazlı sonuçlarda olmasına rağmen, gözlem sayıları düşük olduğundan istatistiksel analizlere dâhil edilmemiştir. Bu grupların sonuçları derinlemesine yorumlamalar yapılmasında yardımcı olacaktır.

Katılımcıların demografik özelliklerinden yaş ile ilgili dağılım tablosu aşağıda yer almaktadır. Katılımcıların yaşları 13 – 75 arasında değişmektedir ve genel ortalaması 26,6'dır. Tabloya bakıldığında en yüksek yaş ortalamasına 33,7 ile Ruslar sahip olurken, Tatar, Özbekistanlı Türk, Azerbaycanlı Türk etnik kökene sahip olanların yaş ortalaması 31'dir. Genel olarak bakıldığında ise en genç yaş ortalamasına sahip etnik kökenin Kırgız olduğu görülmektedir.

Etnik köken kırılımında belirtilen anadil sonuçlarına bakıldığında, etnik kökeni Azerbaycanlı olanların %97,6'sı Azerbaycan Türkçesi, %1,2'si ise Türkçe olarak belirtmişlerdir. Azerbaycanlı Türklerde ise Azerbaycan Türkçesinin oranı %38,5'e düşerken, Türkçe oranı %59,6 ya yükselmektedir. Bunun sebebi bu kitlenin anadillerini Türkçe olarak görmeleridir. Kazakların %40'ı Özbekçe, %48'i ise kendi dillerini tercih etmektedirler. Kırgızların %68,5'inin Kırgızca'yı anadil olarak belirtmelerinin yanında en büyük oran %19,8 ile Rusça olmaktadır. Özbeklerin %89'u kendi anadillerini belirtirken, %6,2'lik bir bölümü anadil olarak Kazakça'yı belirtmişlerdir. Türkmenlerin %67,2'si Türkmenceyi anadil olarak belirtirken, %25,9'u anadilini Türkçe olarak belirtmişlerdir.

Tablo 2: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Kökenlere Göre Yaş Grupları Bazında Dağılımı

Yaş	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen	Rus	Kazak Türk	Kırgız Türk	Özbek Türk	Tatar
Base	2502	500	436	196	1002	162	116	14	18	6	26	26
18 yaş ve altı	10,1	22,4	7,8	2	8,4	3,7	10,3	-	-	-	-	-
19-24	46,3	41,2	28,4	31,6	64	28,4	50	14,3	22,2	66,7	30,8	15,4
25-34	27,5	19,6	33	48	21,9	42	20,7	42,9	44,4	-	46,2	61,5
35 yaş ve üstü	16,1	16,8	30,7	18,4	5,8	25,9	19	42,9	33,3	33,3	23,1	23,1
Mean	26,6	25,5	31,2	29,7	23,5	29,4	27,2	33,7	29,4	27	31	31,8

Tablo 3: Anket Çalışmasına Katılanlar Tarafından Konuşulan Diller

Ana dilinizi belirtiniz	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen	Rus	Kazak Türk	Kırgız Türk	Özbek Türk	Tatar
Base	2502	500	436	196	1002	162	116	14	18	6	26	26
Azerbaycan Türkçesi	26,5	97,6	38,5	1	0,2	1,2	-	-	-	-	-	-
Özbekçe	11,1	-	-	40,8	2,2	88,9	3,4	-	-	-	100	7,7
Türkmence	3,1	-	-	-	-	-	67,2	-	-	-	-	-
Kazakça	6,6	-	-	48	4,6	6,2	-	-	77,8	-	-	-
Rusça	8,6	0,8	-	3,1	19,8	-	-	42,9	-	-	-	-
Kırgızca	27,7	-	0,5	-	68,5	-	-	-	-	100	-	-
Türkçe	14,5	1,2	59,6	6,1	3,6	2,5	25,9	57,1	22,2	-	-	15,4
Diğer	1,9	0,4	1,4	1	1,2	1,2	3,4	-	-	-	-	76,9

Katılımcıların evde konuştukları dillere bakıldığında Azerbaycanlıların Azerbaycan Türkçesi dışında %2,4'ünün Rusça, %3,2'sinin Türkçe konuştuğu görülmektedir. Azerbaycanlı Türkler'in ise %60,1'i Türkçe,⁴ %38,5'i Azerbaycan Türkçesi'ni konuşmaktadırlar. Kazakların evde hangi dili konuştuklarına bakıldığında %23,5'inin Türkçe, %24,5'inin ise Özbekçe konuştuğu görülmektedir. Kırgızların %40'ı evde Kırgızca dışında bir dil konuşmaktadır ve diller arasında ağırlıklı olarak Rusça (%27,4) yer almaktadır. Özbeklerin sadece %15'inin Özbekçe dışında bir dil konuştuğu ve ağırlıklı olarak Kazakça olduğu görülürken, Türkmenlerde kendi anadili dışında konuşma oranının %3 olduğu ve bu oranda Türkçenin %27,6'lık bir paya sahip olduğu görülmektedir. Ankete Rusça'dan katılan ya da anadilini Rusça olarak seçenlerin kendi dilleri dışında Türkçeyi konuşma oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Anket Çalışmasına Katılanların Ev İçinde Konuşmayı Tercih Ettikleri Diller

Evde hangi dili konuşuyorsunuz	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen	Rus
Base	2502	500	436	196	1002	162	116	14
Azerbaycan Türkçesi	25,5	93,6	38,5	-	0,2	-	-	-
Özbekçe	9,4	-	-	24,5	2	85,2	3,4	-
Türkmence	3,2	-	-	-	0,6	-	63,8	-
Kazakça	5,3	-	-	43,9	1,8	6,2	-	-
Rusça	12	2,4	-	3,1	27,4	-	1,7	28,6
Kırgızca	24,4	-	-	-	60,3	-	-	-
Türkçe	17,7	3,2	60,1	23,5	6,1	4,9	27,6	71,4
Diğer	2,6	0,8	1,4	5,1	1,6	3,7	3,4	-

Katılımcıların anadilleri dışında bildikleri diğer dillere bakıldığında Azerbaycanlıların %61,6 oranında Rusça ve %67,2 oranında Türkçe bildikleri, Azerbaycanlı Türklerin ise %26,26 oranında Rusça %47,7 oranında da Türkçe bildikleri görülmektedir.⁵ Kazakların, Kırgızların, Özbekle-

⁴ Burada söz konusu olan muhtemelen standart İstanbul Türkçesi değildir. Katılımcı konuştuğu lehçeyi, Azerbaycanca ya da Azerice olarak değil de Türkçe tanımlamaktadır ve bu yüzden seçimini Türkçe olarak yapmıştır ve bu eğilim en fazla Azerbaycanlı katılımcılarda görülmektedir.

⁵ Burada söz konusu olan Türkiye Türkçesi ya da standart İstanbul ağzıdır.

rin ve Türkmenler 'in ise anadili dışında ağırlıklı olarak Rusça ve Türkçe bildikleri görülmektedir. Diğer seçeneğinde ağırlıklı olarak katılımcılar İngilizceyi bildiklerini belirtirken, diğer seçeneğinin en yüksek olduğu yüzdeler ise Azerbaycanlı Türkler olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Anket Çalışmasına Katılanların Bildiği Diller

Anadiliniz dışında bildiği diller	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Azerbaycan Türkçesi	17,7	32	33,5	11,2	2,4	19,8	36,2
Özbekçe	14,1	3,2	11,9	14,3	14	33,3	34,5
Türkmence	14,7	5,2	12,4	20,4	13,4	24,7	36,2
Kazakça	13,8	2,4	6	21,4	20,2	19,8	5,2
Rusça	55,4	61,6	36,2	39,8	63,4	66,7	60,3
Kırgızca	13,3	2	6	9,2	22,5	18,5	8,6
Türkçe	58,6	67,2	47,7	69,4	53,3	67,9	69
Diğer	7,9	2,8	20,2	4,1	6,6	4,9	3,4

Anadile en yakın görülen dil sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında; Azerbaycanlıların %78,4'lük büyük bir çoğunluğu Türkçeyi, Azerbaycanlı Türklerin ise %37,6'sı Türkçeyi, %49,1'i ise Azerbaycan Türkçesini en yakın dil olarak görmektedir. Kazakların %42,9'unun Kırgızca'yı, Kırgızların ise %47,5'inin Kazakça'yı yakın buldukları görülmektedir. Özbekler'in %40,7'si, Türkmenler'in ise %43,1'i Türkçeyi anadillerine en yakın dil olarak belirtmişlerdir. Genel olarak sonuçlara bakıldığında katılımcıların kendilerine en yakın gördükleri dillerin başında %41,4'lük bir oranla Türkçe gelmektedir; devamında ise %20,4'lük oranla Kazakça gelmektedir. Kazakçanın yakın olarak görülmesindeki en büyük etken Kırgızların yarısına yakınının kendilerine en yakın dil olarak onu seçmiş olmalarıdır.

Yapılan istatistiksel analizlerin sonuçlarına bakıldığında etnik kökeni Azerbaycanlı olanların en yakın dil olarak Türkçeyi görmeleri diğer etnik kökenler ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Aynı şekilde Kırgızların Kazakça'yı ve Kazakların Kırgızca'yı yakın dil olarak görmeleri diğer gruplardan ayrılmaktadır.

Tablo 6: Anket Çalışmasına Katılanların Ana Dillerine Yakın Olacak Düzeyde Bildikleri Diğer Diller

Anadile yakın dil	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Azerbaycan Türkçesi	14,5	12,4	49,1	5,1	2,1	14,8	24,1
Özbekçe	6,2	1,6	1,8	2	10,8	3,7	15,5
Türkmence	5,2	3,6	6,9	5,1	3,5	4,9	12,1
Kazakça	20,4	-	0,5	5,1	47,5	8,6	-
Rusça	3	2,4	0,5	2	5,3	-	1,7
Kırgızca	5,2	0,4	-	27,6	5	9,9	-
Türkçe	41,4	78,4	37,6	42,9	24,1	40,7	43,1
Diğer	4,2	1,2	3,7	10,2	1,8	7,3	3,4

Çalışmamıza katılanların dinsel inançlarına bakıldığında, Kazaklar hariç her bir etnik köken kendini en az %78 ve üzeri Müslüman olarak belirtmiştir. Toplamda bakıldığında tüm katılımcıların %13,2'sinin Hristiyan, %1,9'unun Ateist, %0,6'sının Musevi ve %3'ünün ise diğer dinsel inançlara bağlı oldukları görülmektedir. Tabloya bakıldığında Kazakların %46,9'unun Müslüman, %40,8'inin ise Hristiyan olduğu görülmektedir. Diğer etnik kökenlere göre yüksek olan bu oranının diğer gruplardan farklılığı istatistiksel olarak anlamlıdır. Katılımcıların %3'lük bir bölümü dinsel inancı için diğer seçeneğini seçerken, verilen açık uçlu yanıtlara bakıldığında ağırlıklı olarak Şaman (Tengrici), Deist ve Agnostik yanıtlarını verdikleri görülmüştür.

Tablo 7: Anket Çalışmasına Katılanların Dinsel İnançları

Dinsel inanç	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Ateist	1,9	0,4	2,3	4,1	1,9	2,5	1,7
Müslüman	81,8	94,4	92,7	47,9	77,5	81,5	95,7
Hristiyan	13,2	3,2	-	40,8	18,4	14,8	1,7
Musevi	0,01	0,4	-	-	-	-	0,85
Diğer	3	2	5	7,1	2,2	1,2	-

Çalışmamızın bu bölümünde katılımcılara bazı ifadeler okuyarak bu ifadelere ne derece katıldıklarına ilişkin yanıtlar alınmıştır. Aşağıdaki tabloda her bir ifade için etnik köken bazında verilen yanıtların sonuçları ve ortalamaları yer almaktadır. Tablolara bakıldığında skalaya verilen yanıtlara göre hesaplanan ortalamalarda 1'e yakın değerler ilgili ifadeye katılmama eğiliminde, 5'e yakın ortalamalar ise ifadeye katılma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Anket Çalışmasına Katılanların Türkiye Türkçesini Anlama Düzeyleri

S7. Türkiye Türkçesini anlıyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	27,7	3,6	-	25,5	59	8,6	5,2
Kesinlikle Katılmıyorum	16,8	1,2	-	10,2	38,2	2,5	1,7
Katılmıyorum	10,9	2,4	-	15,3	20,8	6,2	3,4
Katılıyorum	13,2	10,8	9,2	13,3	18,2	9,9	8,6
Kısmen Katılıyorum	9,4	5,6	0,9	27,6	8,4	28,4	1,7
Kesinlikle Katılıyorum	49,8	80	89,9	33,7	14,5	53,1	84,5
Top 2 Box	59,1	85,6	90,8	61,2	22,9	81,5	86,2
Mean	3,6	4,6	4,8	3,6	2,4	4,2	4,6

İlk ifadeye bakıldığında genel ortalamanın 3,6 olduğu görülmektedir. Bunun anlamı katılımcıların 'Türkiye Türkçesi'ni anlıyor musunuz' ifadesine genel olarak katılma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Türkiye Türkçesini en iyi anlayan etnik kökenin 4,8 ortalama ile Azerbaycanlı Türkler, 4,6 ortalama ile de Azerbaycanlı ve Türkmen katılımcılar olduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesini en az anlayan etnik kökenin ise Kırgızlar (2,4) olduğu ve Türkiye Türkçesini anlamayı negatif yönde etkileyip genel ortalamasını düşüren etnik köken olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farklılıklara bakıldığında Azerbaycanlı Türklerin Türkiye Türkçesini anlamadaki ortalamasının yüksek olması ve diğer gruplardan farklı olması istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 9: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik kimliklerine Dair Görüşleri

S8. Etnik kimliğinizin hayatınızda önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	26,9	8,8	9,6	18,4	51,3	12,3	6,9
Kesinlikle Katılmıyorum	16,2	5,6	3,7	6,1	33	6,2	1,7
Katılmıyorum	10,7	3,2	6	12,2	18,3	6,2	5,2
Katılıyorum	20,1	21,2	16,1	9,2	25,5	16	15,5
Kısmen Katılıyorum	17,4	30,8	12,8	21,4	12	18,5	12,1
Kesinlikle Katılıyorum	35,7	39,2	61,5	51	11,2	53,1	65,5
Top 2 Box	53,1	70	74,3	72,4	23,2	71,6	77,6
Mean	3,5	3,9	4,2	4	2,5	4,1	4,3

Etnik kimliğin hayatında önemli bir yeri olduğu hakkındaki genel ortalamanın 3,5 yani katılma eğilimine yakın olduğu görülmektedir. Tabloya bakıldığında etnik kimliğin en önemli olduğu etnik kökenlerin Türkmen (4,3), Azerbaycanlı Türkler (4,2) ve Özbekler (4,1) olduğu görülmektedir. Sonrasında ise Kazaklar ve Azerbaycanlılar gelmektedir. Kırgızların bu ifade için verdikleri yanıtların ortalamasına bakıldığında 2,5 ile çok düşük olduğu görülmekte, dolayısıyla etnik kimliğin hayatlarında çok da önemli bir yeri olmadığı sonucuna varılmaktadır. Gruplar arasındaki farklılıklara bakıldığında Türkmenlerin ortalamasının Azerbaycanlı Türkler dışındaki tüm etnik kökenler ile ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Kimliklerine İlişkin Ülkelerindeki Durumları

S9. Etnik kimliğinizden ötürü ülkenizde sorunlar yaşıyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	51,7	62,4	67	60,2	37,4	58	55,2
Kesinlikle Katılmıyorum	31,6	42	51,8	38,8	18,3	28,4	32,8
Katılmıyorum	20,1	20,4	15,1	21,4	19,2	29,6	22,4
Katılıyorum	18,1	12	7,3	11,2	27,9	17,3	12,1
Kısmen Katılıyorum	14,4	12,8	12,4	18,4	17	6,2	10,3
Kesinlikle Katılıyorum	15,9	12,8	13,3	10,2	17,7	18,5	22,4
Top 2 Box	30,3	25,6	25,7	28,6	34,6	24,7	32,8
Mean	2,6	2,3	2,2	2,4	3	2,6	2,7

Etnik kimlikten dolayı ülkede yaşanan sorunlara bakıldığında genel ortalamanın 2,6 ile düşük olduğu, yani çok fazla sorun yaşanmadığı anlamına gelmektedir. Etnik köken bazında bakıldığında ise; etnik kimlikten dolayı en çok problem yaşayan Kırgızlar (3,0) ve Türkmenler (2,7) olduğu, en az problem yaşayanın ise Azerbaycanlılar (2,3) ve Azerbaycanlı Türkler (2,2) olduğu görülmektedir. Kırgızların etnik kimliklerinden dolayı yaşanan sorunlara katılım ortalamalarının diğer ülkelere göre daha fazla olduğu ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 11: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Kimliklerine Yaşamları İçerisinde Verdikleri Önem

S10. Etnik kimliğinizin yaşamınızda önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	28,5	18,8	13,3	19,4	47,2	12,3	8,6
Kesinlikle Katılmıyorum	16,6	10,8	5	9,2	30,5	2,5	3,4
Katılmıyorum	11,9	8	8,3	10,2	16,7	9,9	5,2
Katılıyorum	22	28,8	18,3	8,2	24,4	17,3	25,9
Kısmen Katılıyorum	17,3	22,8	12,4	21,4	16	25,9	10,3
Kesinlikle Katılıyorum	32,3	29,6	56	51	12,5	44,4	55,2
Top 2 Box	49,5	52,4	68,3	72,4	28,4	70,4	65,5
Mean	3,4	3,5	4,1	3,9	2,6	4	4,1

Etnik kimliğin yaşamdaki önemine ilişkin sonuçlara bakıldığında ortalamanın 3, 4 olduğu ve katılma eğiliminde oldukları sonucuna varılmaktadır. Etnik kimliğin yaşamda en çok önemli yere sahip olan 4,1 ortalama ile Türkmenler ve Azerbaycanlı Türkler ile 4 ortalama ile Özbekler olduğu görülmektedir. Kırgızların etnik kimliklerinin yaşamdaki önem ortalaması diğer etnik kökenlerin önem ortalamaları ile karşılaştırılınca düşük olduğu ve aralarındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Anket Çalışmasına Katılanların Ülkelerinde Etnik Kimliklere Bakış

S11. Ülkenizde etnik kimlikle ilgili sorunlar yaşıyor mu?	Base	Azer-baycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	43,7	64	44	37,8	34,6	45,7	56,9
Kesinlikle Katılmıyorum	22,2	36,8	26,6	21,4	14,8	19,8	25,9
Katılmıyorum	21,5	27,2	17,4	16,3	19,9	25,9	31
Katılıyorum	21,3	11,6	13,8	24,5	30,6	14,8	13,8
Kısmen Katılıyorum	17,8	14	18,3	27,6	19,1	12,3	10,3
Kesinlikle Katılıyorum	17,2	10,4	23,9	10,2	15,7	27,2	19
Top 2 Box	35	24,4	42,2	37,8	34,7	39,5	29,3
Mean	2,9	2,3	3	2,9	3	3	2,7

Yaşadıkları ülkede etnik kimlikle ilgili sorun yaşıyıp yaşamama durumuna bakıldığında ortalamanın 2,9 olduğu ve genel olarak bu ifadeye katıldıkları görülmektedir. En fazla sorun yaşayanlar 3 ortalama ile Azerbaycanlı Türk, Kırgız ve Özbekler olur iken, en az sorun yaşayan etnik köken ise Azerbaycanlılar (2,3) olmaktadır. Grup ortalamaları arasındaki farklılıklara bakıldığında Azerbaycanlıların ortalamasının diğer gruplardan farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 13: Anket Çalışmasına Katılanların Dinsel Kimliklerinin Yaşamları Açısından Önemi

S12.Dinsel kimliğinizin yaşantınız da önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?	Base	Azer-baycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	31,1	20	23,4	25,5	48,5	9,9	12,1
Kesinlikle Katılmıyorum	18,9	8	10,1	8,2	34,6	4,9	6,9
Katılmıyorum	12,2	12	13,3	17,3	13,9	4,9	5,2
Katılıyorum	21,7	28	14,7	15,3	24,4	12,3	24,1
Kısmen Katılıyorum	15,6	18	18,8	13,3	13,4	16	12,1
Kesinlikle Katılıyorum	31,7	34	43,1	45,9	13,8	61,7	51,7
Top 2 Box	47,2	52	61,9	59,2	27,1	77,8	63,8
Mean	3,3	3,6	3,7	3,7	2,6	4,2	4

Dinsel kimliğin katılımcıların yaşantılarındaki önemine bakıldığında, genel ortalamanın 3,3 olduğu yani dinsel kimliğin yaşantılarında önemli bir yeri olduğuna katılanların çoğunlukta oldukları görülmektedir. Dinsel kimliğin en önemli olduğu etnik köken Özbek (4,2) ve Türkmenler (4) iken, Kırgızlar (2,6) için daha az önem taşıdığı görülmektedir. Kırgızlar için hem etnik kimliğin hem de dinsel kimliğin yaşantılarındaki öneminin diğer etnik kökenlere göre çok daha az olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 14: Anket Çalışmasına Katılanların Dinsel Kimlikleri Sebebiyle Sorun Yaşama-Yaşamama Durumları

S13.Dinsel kimliğinizden ötürü sorunlar yaşıyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	53,6	70,4	73,4	57,1	33,1	63	60,3
Kesinlikle Katılmıyorum	29,8	46,4	42,7	34,7	14,2	28,4	34,5
Katılmıyorum	23,7	24	30,7	22,4	19	34,6	25,9
Katılıyorum	16,6	10,8	6,9	19,4	24,4	9,9	19
Kısmen Katılıyorum	16,4	10,4	11,9	14,3	23,4	13,6	12,1
Kesinlikle Katılıyorum	13,4	8,4	7,8	9,2	19,2	13,6	8,6
Top 2 Box	29,8	18,8	19,7	23,5	42,5	27,2	20,7
Mean	2,6	2,1	2,1	2,4	3,1	2,5	2,3

Tabloya bakıldığında katılımcıların dinsel kimliğinden ötürü çok fazla sorunlar yaşamadıkları görülmektedir. Buna göre genel ortalama 2,6 iken, dinsel kimliğinden dolayı en çok sorun yaşayan etnik köken 3,1 ortalama ile Kırgızlardır. En az sorun yaşayan etnik kökenler ise Azerbaycanlı ve Azerbaycanlı Türklerdir. Kırgızlar dışında grup ortalamalarının birbirine yakın oldukları ancak etnik kökeni Kırgız olanların dinsel kimliğinden ötürü daha fazla sorun yaşamaları diğer grupların ortalamaları ile bir farklılık oluşturmaktadır ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 15: Anket Çalışmasına Katılanların Ülkelerinde Dinsel Kimliklere Bakış

S14. Ülkenizde dinsel kimlikle ilgili sorunlar yaşıyor mu?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	44,6	64,8	50,5	51	30	44,4	55,2
Kesinlikle Katılmıyorum	25	43,6	28	32,7	14,5	18,5	29,3
Katılmıyorum	19,6	21,2	22,5	18,4	15,6	25,9	25,9
Katılıyorum	21	10,4	15,1	24,5	28,8	13,6	22,4
Kısmen Katılıyorum	17,9	10,8	16,5	13,3	22,7	23,5	15,5
Kesinlikle Katılıyorum	16,6	14	17,9	11,2	18,5	18,5	6,9
Top 2 Box	34,5	24,8	34,4	24,5	41,1	42	22,4
Mean	2,8	2,3	2,7	2,5	3,2	3	2,4

Ülkelerde dinsel kimlikle ilgili yaşanan sorunlara verilen yanıtlara bakıldığında ortalamanın 2,8 olduğu görülmektedir. En çok dinsel kimlik sorunu yaşayan etnik kökenler 3,2 ortalama ile Kırgızlar, 3 ortalama ile de Özbekler olmaktadır. En az sorun yaşayan etnik kökenlerin ise Azerbaycan ve Türkmenler olduğu görülmektedir. Kırgızların dinsel kimliğinden dolayı sorun yaşama ortalamalarına bakıldığında Özbekler dışında diğer etnik kökenlere göre fazla olduğu ve yapılan testler sonucunda bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 16: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Kimliklerine Göre Sorulan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı

	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Türkiye Türkçesini anlama	3,6	4,6	4,8	3,6	2,4	4,2	4,6
Etnik kimliğin hayatındaki önemi	3,5	3,9	4,2	4	2,5	4,1	4,3
Etnik kimliğin yaşamındaki önemi	3,4	3,5	4,1	3,9	2,6	4	4,1
Dinsel kimliğin yaşantıdaki önemi	3,3	3,6	3,7	3,7	2,6	4,2	4
Ülkenizde etnik kimlikle ilgili sorunlar	2,9	2,3	3	2,9	3	3	2,7
Ülkede dinsel kimlik sorunları	2,8	2,3	2,7	2,5	3,2	3	2,4
Etnik kimliğinizden ötürü yaşanan sorunlar	2,6	2,3	2,2	2,4	3	2,6	2,7
Dinsel kimlikten ötürü sorunlar	2,6	2,1	2,1	2,4	3,1	2,5	2,3

Yukarıdaki tabloya bakıldığında katılımcıların ifadelerine verdikleri yanıtlardan hesaplanan ortalamaların özet tablosu yer almaktadır. Buna göre genel sonuçlara bakıldığında Katılımın en yüksek olduğu ifadenin 3,6 ortalama ile Türkiye Türkçesini anlama olduğu görülmektedir. Devamında 3,5 ortalama ile etnik kimliğin hayatlarındaki önemi, çok yakın ortalama ile etnik kimliğin yaşamlarındaki önemi ve dinsel kimliğin yaşantılarındaki önemi gelmektedir. Ülkede etnik kimlikle veya dinsel kimlikle ilgili yaşanan sorunların ortalamaları çok yakın olmasına rağmen etnik kökenle ilgili yaşanan problemler biraz daha önemli konumdadır. Katılımcıların etnik kimlikten veya dinsel kimlikten ötürü yaşadıkları sorunlara katılım ortalamaları ise birbirine eşittir.

Kişilerin yaşamlarında çok önemli bir etmen olan eğitim ile ilgili katılımcıların veya çocuklarının hangi ülkede eğitim almasını arzu etmelerine ilişkin verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre Azerbaycanlıların yarısına yakını (%45,2) ABD'yi, %27,2'si Türkiye'yi, %12'sinin ise AB ülkelerini tercih ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde Azerbaycanlı Türkler'in yarısı Türkiye'yi, %24,8'i ABD'yi ve %14,7'si ise AB ülkelerini tercih etmişlerdir. Kazaklar eğitim için ağırlıklı olarak ABD(%24,5)'yi, İran(%19,4)'ı, Türkiye(%16,3)'yi ve AB ülkeleri(%13,3)'ni tercih etmektedirler. Kırgızların %31,6'lık bir bölümü eğitim için ABD'yi tercih ederken, Özbeklerin %30,9'u Türkiye'yi, %27,2'si ise ABD'yi tercih etmektedir. Türkmenler birinci sırada Türkiye'yi, sonrasında ise %27,6 ile ABD'yi ve %20,7 ile AB ülkelerini tercih etmektedirler.

Tablo 17: Anket Çalışmasına Katılanların Diğer Ülkelerde Eğitim Alınması Bakımından Dağılımı

Eğitim alınması istenilen ülke	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
ABD	31,6	45,2	24,8	24,5	31,6	27,2	27,6
Çin	3,8	0,8	-	6,1	6,6	-	3,4
Kırgızistan	6,2	0,4	0,9	-	14,4	1,2	-
Türkiye	24,4	27,2	47,7	16,3	11,9	30,9	32,8
AB Ülkeleri	14,7	12	14,7	13,3	16,5	14,8	20,7
İran	6,2	2	-	19,4	8,6	4,9	1,7
Özbekistan	1,5	-	0,9	-	1,2	11,1	-
Türkmenistan	1,6	0,8	0,9	2	1	2,5	5,2
Azerbaycan	2,4	5,6	3,7	-	1,4	-	1,7
Kazakistan	1,8	0,4	3,2	9,2	0,4	-	1,7
Rusya	2	2,4	-	-	3,3	3,7	-
Diğer	3,8	3,2	3,2	9,2	3,2	3,7	5,2

Sonuçlara genel olarak bakıldığında katılımcının veya çocuklarının üniversite veya sonrasında eğitim almayı arzu ettiği ülkelerin başında %31,6 ile ABD, sonrasında %24,4 ile Türkiye ve %14,7 ile AB ülkeleri yer almaktadır. İran ve Kırgızistan'da eğitim almayı arzu edenlerin toplam içindeki oranı ise her bir ülke için %6,2'dir. Gruplar arasındaki farklılıklara bakıldığında etnik kökeni Azerbaycanlı olanların ABD'yi tercih etme ortalamaları diğer etnik kökenlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Aynı şekilde Azerbaycanlı Türklerin kendi veya çocuklarının eğitimi için Türkiye'yi tercih etme ortalamaları, Kazakların İran'ı tercih etme ortalamaları, Kırgız ve Özbeklerin kendi ülkelerini tercih etmeleri diğer gruplardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ayrılmıştır.

Hangi ülkelerin televizyon kanallarının ağırlıklı olarak izlendiğine ilişkin sonuçlara bakıldığında, Azerbaycanlıların Türkiye(%71,6), Azerbaycan(58) ve Rusya(38,4) kanallarını tercih ettikleri, Azerbaycanlı Türklerin de aynı şekilde Türkiye(93,6), Azerbaycan(49,1) ve Rusya(17,4) kanallarını izlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Kazakların en çok tercih ettikleri %45'lik bir oran ile Türkiye kanalları olurken, devamında %40'lık ortalamalarla Kazakistan, Rusya ve ABD kanalları yer almaktadır. Kırgızlar için ise ilk sırada Rus kanalları ve sonrasında kendi kanalları yer almaktadır. Özbeklere bakıldığında kendi kanallarını izleme oranına yakın bir seviyede Rus kanallarını tercih etmektedirler. Türkmenler ise %79,3 gibi büyük bir oran ile Türkmenistan kanallarını, %48,3'lük oran ile Rus kanallarını ve %43,1'lik oran ile Türkiye kanallarını izlemeyi tercih etmektedirler.

Tüm katılımcıların sonuçlarına bakıldığında en çok tercih edilen kanallar; %48,9 ile Rus kanalları, %37,7 ile Türk kanalları, %27,4 ile Azerbaycan kanalları ve %19,1 ile ABD kanallarıdır. Çalışmamıza katılanlardan 14 kişi ise hiç TV izlemediklerini belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki farklılıklara bakıldığında Kazakların ABD kanallarını tercih etme⁶ oranları diğer etnik kökenlere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bundaki en önemli faktör Kazak katılımcılar arasında yurtdışında eğitim gören ciddi bir kitlenin olmasıdır. Aynı şekilde Özbeklerin ve Kırgızların kendi kanallarını tercih etme ortalamaları ile Azerbaycanlıların ve Azerbaycanlı Türklerin Türkiye kanallarını tercih etme ortalamaları diğer etnik kökenlere göre farklılık göstermektedir.

⁶ Bu oranda Kazak katılımcılar arasında yurtdışında özellikle ABD'de okumakta olan öğrencilerin varlığı da etkili olmuştur.

Tablo 18: Anket Çalışmasına Katılanların İzledikleri TV Kanalı Bakımından Ülkelere Göre Dağılımı

En çok hangi ülkenin televizyon kanallarını seyrediyorsunuz	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
ABD	19,1	15,2	12,8	40,8	18,3	28,4	20,7
Çin	6,9	3,6	0,5	13,3	10	7,4	1,7
Kırgızistan	18,1	6	3,2	6,1	36,5	13,6	3,4
Türkiye	48,9	71,6	93,6	45,9	14,6	54,3	43,1
AB Ülkeleri	9,1	9,2	8,3	12,2	7,7	16	12,1
İran	8,2	6	3,7	22,4	8,2	9,9	-
Özbekistan	7,5	4,4	2,3	2	3,2	54,3	17,2
Türkmenistan	13,5	8,4	3,2	40,8	9,3	17,3	79,3
Azerbaycan	27,4	58	49,1	2	12,5	7,4	25,9
Kazakistan	10	3,2	5,5	39,8	9,9	6,2	3,4
Rusya	37,7	38,4	17,4	37,8	44,6	50,6	48,3
Diğer	2,7	-	4,6	6,1	1,8	3,7	3,4
Hiç TV İzlemiyorum	0,6	-	0,9	-	0,4	2,5	-

Katılımcılara ekonomik olarak hangi ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirilmesini arzu ettiklerine ilişkin sorduğumuz soruya verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre etnik kökeni Azerbaycanlı ve Azerbaycanlı Türk olanların büyük bir bölümü Türkiye, ABD ve AB ülkeleri ile ekonomik ilişkiler kurulması gerektiğini düşünmektedirler. Kazakların %58,2'si Türkmenistan ile, %45'lik oranlarla Türkiye, AB ülkeleri ve ABD ile, yakın oranlarla ise Azerbaycan, Özbekistan ve Kırgızistan ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği düşüncesindedirler. Kırgızlara bakıldığında Türkiye (%36,2), Rusya (33,6), Çin (26,5) ve AB ülkeleri (23,4) ile ekonomik ilişkilerin daha yakın olmasını arzu ettikleri görülmekte iken, Özbeklerin verdikleri yanıtlara bakıldığında ağırlıklı olarak Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini arzu ederken, diğer tüm ülkelerle de ilişkilerinin geliştirilmesini istediği görülmektedir. Türkmenlerin %63,8 oranındaki büyük çoğunluğu Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünürken diğer ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünenler %40 oranına yakındırlar.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında ekonomik olarak daha yakın ilişkiler kurulması gereken ülkelerin başında %51 ile Türkiye gelmektedir, ardından sırasıyla %32,1 ile AB ülkeleri, %30,9 oranında Rusya ve aynı oranda Türkmenistan, %30 oranında ABD ve aynı oranda Kazakistan ülkeleri gelmektedir. Belirtilen ülkeler arasında en az daha yakın ilişkiler kurulması istenilen ülke %19,3 ile İrandır. Katılımcıların %5,3'ü ise belirtilen seçeneklerin dışında başka ülkeler ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği düşüncesindedirler

Tablo 19: Anket Çalışmasına Katılanların Ekonomik Olarak Yakın İlişki Kurulmasını İstedikleri Ülkelerin Dağılımı

Ekonomik olarak yakın ilişkiler kurulması istenilen ülkeler	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
ABD	30,1	44	24,8	43,9	21,5	46,9	31
Çin	25	10,8	16,5	51	26,5	46,9	20,7
Kırgızistan	22,7	7,6	57,8	39,8	8,3	32,1	29,3
Türkiye	51	66,4	54,6	45,9	36,2	74,1	63,8
AB Ülkeleri	32,1	41,2	29,8	45,9	23,4	49,4	36,2
İran	19,3	9,6	21,1	49	13	34,6	27,6
Özbekistan	25,5	10	61,9	36,7	9,9	35,8	39,7
Türkmenistan	30,8	12,4	65,1	58,2	12,7	58	36,2
Azerbaycan	24,9	16,4	59,6	36,7	6,4	38,3	41,4
Kazakistan	29,1	8,4	65,6	30,6	17,1	50,6	41,4
Rusya	30,9	20,8	23,9	40,8	33,6	50,6	32,8
Diğer	5,3	2	9,2	11,2	3,2	4,9	8,6

Katılımcıların yaşadıkları ülkenin kültürel ve ekonomik olarak hangi ülkelerle daha yakın ilişkiler geçiştirmesini istedikleri sorusuna verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Kültürel olarak aynı ülke ile ilişki kurmak isteyenlerin dışındaki sonuçlara bakıldığında, %66,7 ABD ile kültürel ilişki kurmak isteyen kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca %56,5'i Türkiye, %45,4'ü AB ülkeleri ile %40,7'si ise Rusya ile ekonomik ilişki kurmak istediklerini belirtmişlerdir. Çin ile kültürel ilişki kurmak isteyenlerin %48'i Türkmenistan ve aynı oranda İran, Kırgızistan ile kültürel ilişki kurmak isteyenlerin %70'i Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan ile ekonomik ilişki kurmak istediklerini belirtmişlerdir.

Türkiye ile kültürel ilişki kurmak isteyenlerin ise yaklaşık olarak %30 oranında ABD, AB ülkeleri, Türkmenistan ve Kazakistan ile kültürel ilişki kurmak istedikleri görülmektedir. AB ülkelerine bakıldığında ise yarıya yakın bir kesimin ABD ve Türkiye ile kültürel ilişki kurmak istedikleri görülmektedir. Kültürel olarak İran'la ilişki geliştirmek isteyen kişilerin görüşlerine bakıldığında ise diğer tüm ülkelerle yoğun olarak kültürel iliş-

kilerini geliştirmek istediklerini belirtirken, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ile kültürel ilişki geliştirmek isteyenler ağırlıklı olarak kendi aralarında ve Türkiye ile ekonomik olarak daha yakın ilişkiler geliştirmesini arzu etmektedirler.

Tablo 20: Anket Çalışmasına Katılanların Kültürel Olarak Daha Yakın İlişkiler Geliştirilmesi Arzu Edilen Ülkeler

Kültürel olarak daha yakın ilişkiler geliştirilmesi arzu edilen ülkeler											
	ABD	Çin	Kırgı-zistan	Türki-ye	AB Ül-keleri	İran	Özbe-kistan	Türk-menis-tan	Azer-baycan	Kaza-kistan	Rusya
ABD	66,7	42	31,5	33,3	49	45	29,6	30	30,5	30,2	41,5
Çin	37,8	75	33,2	24	36,6	50	30,3	33,7	31	26,9	43,4
Kırgızistan	20,5	28	65,5	23,9	21,4	34	57,4	54,6	55,2	53,1	26,8
Türkiye	56,5	43	59,6	80,1	55,5	44	59,8	59,5	60,1	60,5	52,7
AB Ülkeleri	45,4	41	37,8	37,1	69,7	42	34,9	38,5	34,6	35,1	41,9
İran	27,4	47	32,7	17,9	23,9	61	31,1	34	30,7	29,3	29,3
Özbekistan	22,2	25	65,3	27,7	21	34	70	60,6	60,4	59,3	26,8
Türkmenistan	26,2	48	69,5	30,2	27,5	55	67,7	76,5	65,4	62,9	31,7
Azerbaycan	25,7	27	57,4	25,2	23,3	37	54,6	54,1	68,8	53,1	25,5
Kazakistan	25,7	27	67,3	31,8	26,7	44	66,7	64,9	64,4	70,6	34,2

Katılımcıların AB benzeri bir Türk devletlerinin yapılanmasına engel teşkil edebilecek sebepler ile böylesine bir yapılanmaya alternatif olarak hangi birleşmeyi mümkün gördüklerine ilişkin düşünceleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre, bu bütünleşmeyi engelleyebilecek sebep ne olursa olsun Müslüman Devletler Birliğini ve Orta Asya Devletler Birliğini alternatif olarak görmektedirler. Ancak özellikle engel teşkil eden sebepler arasında ekonomik ve sosyal farklılıkları gören katılımcıların %15,8'i Rusya ile bütünleşmeyi alternatif olarak mümkün görmektedir.

Tablo 21: Orta Ve Batı Asya'daki Türk Devletlerinin AB Benzeri Bir Yapılanma İçinde Bütünleşmelerini Engelleyebilecek Sebepler

	Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini engelleyebilecek sebepler							
	Kültürel farklılıklar	Siyasi farklılıklar	Uluslararası güç odakları	Ekonomik farklılıklar	Dini farklılıklar	Sosyal farklılıklar	Etnik farklılıklar	Diğer
Müslüman Devletler Birliği	31,4	25,7	27,7	22,8	27,8	22,7	26,1	22,7
AB ile bütünleşme	11,7	9,7	8,3	10,4	13,0	9,7	10,6	6,8
Orta Asta Devletler Birliği	28,6	33,1	32,9	27,0	31,4	24,9	29,1	29,5
Çin ile bütünleşme	7,9	4,2	4,4	9,4	6,5	9,3	10,1	4,5
Rusya ile bütünleşme	10,0	9,0	7,3	15,8	10,7	18,2	14,8	4,5
Hiçbiri	9,0	13,4	14,3	12,1	6,8	12,4	8,7	19,3
Diğer	1,5	4,9	5,2	2,5	3,9	2,9	0,7	12,5

Çalışmamıza katılan kişilerin anadilleri ve anadiline en yakın gördükleri dile ilişkin çapraz tablo ve 'ki kare testi' sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre tabloya bakıldığında anadilini Azerbaycan Türkçesi olarak belirten katılımcıların %82,2'si en yakın dil olarak Türkçeyi görmektedir. Aynı şekilde anadili Özbekçe ve Türkmençe olan katılımcılar da en yakın gördükleri dilin Türkçe olduğunu belirtmişlerdir. Anadili Kazakça olanlara bakıldığında ise en yakın dil olarak %40,2 oranla Kırgızca'yı, Rusça olanların⁷ ise %69,6'sı en yakın dil olarak Türkçeyi bulmaktadırlar. Anadili Kırgızca olanların %65,1'i Kazakça'yı, Türkçe olanların ise %70'e yakın bir çoğunluğu Azerbaycan Türkçesini anadiline en yakın dil olarak görmektedir.

⁷ Bu grup günlük hayatında daha çok Rusça konuşan Kazak ve Kırgızları ihtiva etmektedir ve benzetmeyi yaparken Kazakça veya Kırgızca'nın Türkçeye mukayesesini ortaya koymaktadırlar.

Tablo 22: Anket Çalışmasına Katılanların Anadillerine Göre Dağılımı

		Anadil							
		Azerbaycan Türkçesi	Özbekçe	Türkmençe	Kazakça	Rusça	Kırgızca	Türkçe	Diğer
Anadile en yakın görülen dil	Azerbay. Türkçesi	8,5	10,1	15,4	2,4	0,5	1,4	68,1	8,3
	Özbekçe	1,2	4,3	17,9	7,9	1,9	12,0	4,4	8,3
	Türkmençe	5,1	10,1	5,1	2,4	8,9	1,4	7,7	8,3
	Kazakça	0,3	6,5	0,0	14,0	1,4	65,1	2,7	4,2
	Rusça	1,5	0,7	2,6	9,8	7,5	3,6	1,1	0,0
	Kırgızca	0,3	5,0	0,0	40,2	2,8	4,3	2,7	4,2
	Türkçe	82,2	53,2	59,0	13,4	69,6	11,8	5,5	50,0
	Diğer	0,9	10,1	0,0	9,8	7,5	0,3	7,7	16,7

Aşağıdaki tabloya bakıldığında ‘ki-kare testi sonuçları görülmektedir. Ki-kare testi iki değişken arasında ilişki olup olmamasının incelenmesi için uygulanan istatistiksel bir yöntemdir. Tabloda Pearson Chi-Square değerinin sig. değerine bakıldığında %5 hata payından küçük olduğu için, katılımcıların dilleri ve anadillerine en yakın gördükleri dil değişkenleri arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bir başka deyişle yukarıda belirtilen anadil ve anadile en yakın görülen sonuçlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 23: Chi-Square Tests

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3181,459(a)	49	0,000
Likelihood Ratio	2.751,134	49	0,000
Linear-by-Linear Association	520,623	1	0,000
N of Valid Cases	2.502		

Ekonomik olarak yakın ilişkiler kurulmasının dışında katılımcıların kültürel olarak yakın ilişkiler kurulması gerektikleri düşündükleri ülkeler irdelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında Azerbaycanlıların %74,8’i Türkiye ile, %26,4’ü AB ülkeleri ile, %24,8’i ise ABD ile ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Aynı şekilde Azerbaycanlı Türklerin

büyük bir çoğunluğu %70'e yakın oranlarda Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Kazakistan ile kültürel ilişkilerin güçlenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Etnik kökeni Kazak olanlara bakıldığında başta Çin olmak üzere %35,7'lik bir oranla Kırgızistan, %35'e yakın oranlarda ise Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye ile kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kırgız, Özbek ve Türkmenler'in büyük bir çoğunluğu Türkiye ile kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Genel olarak bakıldığında daha yakın kültürel ilişkiler kurulması arzu edilen ülkeler arasında birinci sırada %53,9 ile Türkiye yer almaktadır. Sonrasında Türkmenistan ile Kazakistan (%31), Özbekistan (%29), Azerbaycan (%28,5) ve Kırgızistan (%26,7) yer almaktadır. Diğer ülkelerin oranları ise %20'nin altındadır ve en az kültürel olarak yakın ilişkiler kurulması istenilen ülke %14,3 oranla İran'dır.

Tablo 24: Anket Çalışmasına Katılanların Kültürel Olarak Yakın İlişki Kurulmasını İstedığı Ülkeler

Kültürel olarak yakın ilişkiler kurulması istenen ülkeler	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
ABD	16,2	24,8	10,1	15,3	14,7	21	17,2
Çin	16,5	6,8	5	39,8	19,2	28,4	8,6
Kırgızistan	26,7	12,8	60,1	35,7	9,7	48,1	43,1
Türkiye	53,9	74,8	53,2	29,6	42,8	76,5	65,5
AB Ülkeleri	20,9	26,4	17,9	26,5	17,2	29,6	24,1
İran	14,3	11,2	16,1	24,5	9,8	27,2	13,8
Özbekistan	29,1	15,6	67,9	30,6	12,5	38,3	56,9
Türkmenistan	31,2	18,4	69,7	36,7	11,2	61,7	44,8
Azerbaycan	28,5	16,8	60,6	34,7	9	61,7	56,9
Kazakistan	31,5	13,6	67,4	31,6	17,3	56,8	48,3
Rusya	19,3	14,4	14,2	26,5	20,4	29,6	19
Diğer	6,1	1,2	9,6	19,4	3,2	8,6	3,4

Katılımcılara Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olup olmadığı ve Türkiye'nin AB'ye girme gerekliliği hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla sorulan sorulara verilen yanıtların ortalamaları yer almaktadır. Buna göre verilen yanıtlardan hesaplanan ortalamalara bakıldığında 1'e yakın değerler ifadeye katılmama eğiliminde, 5'e yakın değerler ise ifadeye katılma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 25: Anket Çalışmasına Katılanların Türkiye'nin Gelişmiş Bir Ülke Olmasına Dair Görüşleri

Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olması	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	32,5	6,4	17	9,2	65,5	6,2	13,8
Kesinlikle Katılmıyorum	16,7	2,4	3,2	2	37,7	1,2	6,9
Katılmıyorum	15,7	4	13,8	7,1	27,7	4,9	6,9
Katılıyorum	19,5	20,4	16,1	21,4	20,6	14,8	27,6
Kısmen Katılıyorum	21,4	17,2	38,5	39,8	8,5	37	19
Kesinlikle Katılıyorum	26,7	56	28,4	29,6	5,5	42	39,7
Top 2 Box	48	73,2	67	69,4	14	79	58,6
Mean	3,3	4,2	3,8	3,9	2,2	4,1	3,8

Yukarıdaki tabloya bakıldığında katılımcılar Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olduğu düşüncesine 3,3 ortalama değeri ile katılmaktadırlar. En yüksek ortalamaya sahip, bir başka deyişle Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olduğu düşüncesine en çok katılan etnik kökenler 4,2 ortalama ile Azerbaycanlı ve 4,1 ortalama ile Özbeklerdir. En az katılan etnik köken ise Kırgızlar (2,2) olmaktadır. Azerbaycanlıların ve Özbeklerin Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olmasına katılım ortalamaları ile diğer etnik kökenler arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı görülmektedir.

Tablo 26: Anket Çalışmasına Katılanların Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasına İlişkin Görüşleri

Türkiye'nin AB'ye girmesini gerekli görüyor musunuz?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	37,3	18,8	59,6	35,7	34,3	40,7	50
Kesinlikle Katılmıyorum	19,1	8	40,8	12,2	14	23,5	32,8
Katılmıyorum	18,2	10,8	18,8	23,5	20,4	17,3	17,2
Katılıyorum	26,4	28,4	11,9	26,5	34,6	19,8	17,2
Kısmen Katılıyorum	16,7	21,2	14,7	14,3	15,5	21	13,8
Kesinlikle Katılıyorum	19,5	31,6	13,8	23,5	15,6	18,5	19
Top 2 Box	36,3	52,8	28,4	37,8	31	39,5	32,8
Mean	3	3,6	2,4	3,1	3	2,9	2,7

Türkiye'nin AB'ye girme gerekliliğine ilişkin verilen yanıtlara bakıldığında genel ortalamanın 'katılıyorum' seviyesinde olduğu görülse dahi, katılımcıların toplamda %56,4'lük büyük bir çoğunluğu 'katılmıyorum' ve 'kesinlikle katılmıyorum' yanıtlarını vermişlerdir. Türkiye'nin AB'ye girmesine en sıcak bakan etnik kökenlerin başında Azerbaycanlılar ve Kazaklar yer almaktadırlar. AB'ye girmeyi en az destekleyenlerin ise Azerbaycanlı Türklerin olduğu bir diğer çarpıcı sonuç olarak görülmektedir. Azerbaycanlıların AB'ye girmesini gerekli görmesi diğer etnik kökenlerle karşılaştırıldığında daha yüksek ortalamaya sahip olduğu ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin AB'ye girmesini neden gerekli gördüklerine ilişkin sonuçlar yer almaktadır. AB'ye girmesini istemeyen kişiler bu soruya yanıt vermedikleri için toplam yanıt veren kişi sayısı 1568'dir.

Tablo 27: Anket Çalışmasına Katılanların Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasını Gerekli Görme Nedenleri

Türkiye'nin AB'ye girmesini neden gerekli görüyorsunuz	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	1568	406	176	126	658	96	58
Ekonomik Nedenler	59,3	57,6	80,7	77,8	46,8	72,9	72,4
Siyasal Nedenler	48	53,7	70,5	54	33,6	64,6	65,5
Kültürel Nedenler	24,6	28,6	28,4	41,3	18,2	14,6	34,5
Sosyal Nedenler	23,3	24,1	38,6	33,3	12,9	33,3	27,6
Diğer	3,6	6,9	1,1	-	3,8	-	-

Sonuçlara bakıldığında Azerbaycanlıların %57,6'sı ekonomik nedenlerden, %53,7'si ise siyasi nedenlerden dolayı girmesi gerektiği düşünmektedirler. Aynı şekilde Azerbaycanlı Türkler için de bu iki neden ön plana çıkmaktadır. Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen etnik kökenlere sahip katılımcılarına büyük bir çoğunluğunun Türkiye'nin AB'ye girmesindeki başlıca neden olarak ekonomi, sonrasında ise siyasi nedenleri düşünmektedir. Genel olarak sonuçlara bakıldığında en gerekli görülen etmenler sırasıyla ekonomik nedenler (%59,3), siyasi nedenler (%48), kültürel nedenler (%24,6) ile sosyal nedenler (%23,3) ve diğer nedenler (%3,6) rol oynamaktadır.

Tablo 28: Anket Çalışmasına Katılanların Türkiye'nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle Olan İlişkilerine Bakışı

Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetleriyle yeterince iyi ilişkiler geliştirmesi	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	40	10,4	48,6	20,4	56,9	30,9	36,2
Kesinlikle Katılmıyorum	15,9	4	15,6	2	26,6	4,9	15,5
Katılmıyorum	24,1	6,4	33	18,4	30,2	25,9	20,7
Katılıyorum	22,9	22	13,3	30,6	27,1	21	24,1
Kısmen Katılıyorum	19,1	20	27,5	29,6	10,3	35,8	12,1
Kesinlikle Katılıyorum	18,1	47,6	10,6	19,4	5,7	12,3	27,6
Top 2 Box	37,2	67,6	38,1	49	16	48,1	39,7
Mean	3	4	2,8	3,5	2,4	3,2	3,2

Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetleriyle yeterince iyi ilişkiler geliştirip geliştirmediğine ilişkin verilen yanıtlara bakıldığında genel olarak iyi ilişkiler geliştirdiği düşüncesindedirler. Etnik kökenlere göre bakıldığında en çok Azerbaycanlı (4) ve devamında Kazaklar (3,5) iyi ilişkiler geliştirdiğini düşünmektedir; bunun yanında en düşük ortalama ise etnik kökeni 2,4 ortalama ile Kırgızlara aittir. Azerbaycanlıların Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetleri'yle yeterince iyi ilişkiler geliştirdiği ifadesine katılım ortalamasının diğer etnik köken ortalamaları ile arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 29: Anket Çalışmasına Katılanların Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerine bakışı

Orta ve Batı Asya'daki Türk Devletlerinin AB Benzeri Bir Yapılanma İçinde Bütünleşmeleri	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	28,4	20,4	14,7	24,5	42,1	17,3	22,4
Kesinlikle Katılmıyorum	12,5	6,8	6	12,2	18,8	9,9	12,1
Katılmıyorum	15,9	13,6	8,7	12,2	23,4	7,4	10,3
Katılıyorum	26,2	29,6	18,8	23,5	31,2	21	13,8
Kısmen Katılıyorum	17,7	20,8	20,6	19,4	14	18,5	13,8
Kesinlikle Katılıyorum	27,7	29,2	45,9	32,7	12,7	43,2	50
Top 2 Box	45,4	50	66,5	52	26,6	61,7	63,8
Mean	3,3	3,5	3,9	3,5	2,8	3,8	3,8

Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini mümkün görme durumuna bakıldığında, büyük çoğunluğun bu düşünceye katıldığı görülmektedir. Genel ortalama 3,3 iken, bu bütünleşmeye en çok inanan 3,9 ortalama ile Azerbaycanlı Türk, çok yakın ortalama ile de Özbek ve Türkmenler olduğu görülmektedir. Bu bütünleşmeye en az inanan etnik köken ise 2,8 ortalama ile Kırgızlardır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, Azerbaycanlı Türk ve Özbek etnik kökenlerinin bu ifadeye katılım ortalamalarının diğer etnik kökenlere göre yüksek olduğu ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 30: Anket Çalışmasına Katılanların Türk Devletlerinin AB Benzeri Bir Yapılanma İçinde Bütünleşmeleri Engelleyebilecek Sebeplere İlişkin Görüşleri

Türk Devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmeleri engelleyebilecek sebepler	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Kültürel farklılıklar	18,6	30,8	9,2	31,6	13,9	16	19
Siyasi farklılıklar	42,4	42,4	53,2	52	28,3	66,7	58,6
Uluslararası güç odakları	43,3	47,2	79,4	38,8	22,8	44,4	70,7
Ekonomik farklılıklar	30,2	24,8	23,4	52	29,9	30,9	29,3
Dini farklılıklar	19,1	18,4	10,1	28,6	24	8,6	13,8
Sosyal farklılıklar	23,4	22	19,7	44,9	19,3	25,9	24,1
Etnik farklılıklar	15,5	18	8,7	26,5	12,9	21	20,7
Diğer	5,8	6	11,9	10,2	1,8	9,9	6,9

Etnik köken bazında sonuçlara bakıldığında Azerbaycanlılar ve Azerbaycanlı Türkler için AB benzeri bir yapılanmayı engelleyebilecek sebepler arasında ilk sırada uluslararası güç odakları ve sonrasında siyasi farklılıklar yer almaktadır. Kazaklar için en önemli engel sebebi %44,9 ile sosyal farklılıklar, %38,8 ile uluslararası güç odakları, %31,6 ile de kültürel farklılıklar görülmektedir. Kırgızlar için bu sebepler ekonomik farklılıklar ve siyasi farklılıklar olmaktadır. Etnik kökeni Özbek olanların %66,7 gibi büyük bir bölümü siyasi farklılıkları engel olarak görürken, %44,4'ü uluslararası güç odaklarını ikinci en önemli etken olarak görmektedir. Türkmenlerin böylesine bir yapılanma için engel teşkil ettiğini düşündükleri en büyük problem %70,7 oranında uluslararası güç odakları, ikincil etkili engel ise %58,6 oranında siyasi farklılıklardır.

Sonuçlara genel olarak bakıldığında Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini engelleyebilecek sebeplerin başında uluslararası güç odakları (%43,3), siyasi farklılıklar (%42,2) yer almaktadır. Katılımcıların %30'u ekonomik farklılıkları, %23,4'ü sosyal farklılıkları, %19'u ise dini farklılıkları böyle bir birleşmeye engel olarak düşünmektedirler. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına bakıldığında, Azerbaycanlıların engel olarak kültürel farklılıkları görmeleri, Azerbaycanlı Türklerin uluslararası güç odaklarını görmeleri,

Kazakların ekonomik ve sosyal farklılıkları görmeleri, Özbeklerin siyasi farklılıkları görmeleri ve Türkmenlerin uluslararası güç odaklarını görmeleri diğer etnik kökenler bazında karşılaştırıldığında ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 31: Anket Çalışmasına Katılanların Türk Devletlerinin Entegrasyonuna Alternatif Olarak Gördükleri Yapılar

Türk devletlerinin entegrasyonu na alternatif olarak yapılardan hangisini mümkün görüyorsunuz	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Müslüman Devletler Birliği	35,9	43,2	26,6	33,7	35,3	44,4	34,5
AB ile bütünleşme	12	20	9,2	14,3	11,3	7,4	1,7
Orta Asta Devletler Birliği	36,4	30,4	40,8	43,9	30,7	51,9	58,6
Çin ile bütünleşme	7,6	3,6	2,3	19,4	9,2	8,6	1,7
Rusya ile bütünleşme	14,1	5,6	6,9	34,7	16,1	22,2	10,3
Hiçbiri	15,4	13,2	25,7	14,3	11,1	17,3	20,7
Diğer	6,7	12,4	11,5	1	3,8	3,7	1,7

Çalışmamızda büyük önem taşıyan sorularından birisi olan Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin kendi aralarındaki entegrasyona alternatif olarak hangi birleşmeyi mümkün gördüklerine ilişkin yanıtlara bakıldığında, katılımcıların %36,4'lük bir bölümü Orta Asya Devletler Birliği, %35,9'u Müslüman Devletler Birliği, %14,1'i Rusya ile bütünleşme, %12'si AB ile bütünleşme, %7,6'sı ise Çin ile bütünleşmeyi alternatif olarak görmektedirler. Katılımcıların %15,4'ü ise hiçbirini bu entegrasyona alternatif olarak görmemektedir.

Etnik kökene göre bakıldığında Azerbaycanlı katılımcıların %43,2'si Müslüman Devletler Birliğini, %30,4'ü ise Orta Asya Devletler Birliğini alternatif olarak görmektedirler. Azerbaycanlı Türklerin ise %40'ı Orta Asya Devletler Birliğini, %25'lik oran da Müslüman Devletler Birliğini alternatif olarak görmektedirler. Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler ve Türk-

menler ise ağırlıklı olarak Orta Asya Devletler Birliğini alternatif olarak düşünmektedirler. Özellikle Kazakların alternatif olarak Çin veya Rusya ile bütünleşme düşünceleri diğer etnik kökenlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Soru formumuzun son bölümünü oluşturan ve etnik kökeni aynı olan kişilere farklı ülkede veya aynı ülkede yakın görme seviyesine ve arkadaşlar ile aynı dinsel kimliği, aynı etnik kimliği taşımanın önemine ilişkin sorulara verilen yanıt ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 32: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Olarak Benzer Kimlik Taşıyan Farklı Ülke Vatandaşlarına Bakış Açısı

Etnik olarak benzer kimlik taşıyan birini farklı bir ülkede yaşasa dahi kendime yakın görürüm	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	24,1	9,6	3,2	6,1	47,7	16	6,9
Kesinlikle Katılmıyorum	14,1	4	2,3	-	30,7	3,7	3,4
Katılmıyorum	10	5,6	0,9	6,1	17	12,3	3,4
Katılıyorum	19,9	16,4	16,5	14,3	26,5	11,1	19
Kısmen Katılıyorum	15,4	14,8	18,8	25,5	12,6	17,3	12,1
Kesinlikle Katılıyorum	40,6	59,2	61,5	54,1	13,2	55,6	62,1
Top 2 Box	6	74	80,3	79,6	25,7	72,8	74,1
Mean	3,6	4,2	4,4	4,3	2,6	4,1	4,3

Tabloya bakıldığında katılımcılarına büyük bir çoğunluğunun etnik olarak benzer kimlik taşıyan birini farklı bir ülkede yaşasa dahi kendisine yakın gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Bu düşünce katılımın en yüksek olduğu etnik kökenler 4,4 ortalama ile Azerbaycanlı Türkler, Kazaklar ve Türkmenlerdir, en düşük olduğu etnik köken ise 2,6 ortalama ile Kırgızlardır.

Tablo 33: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik Olarak Farklı Kimlik Taşıyan Aynı Ülke Vatandaşlarına Bakış Açısı

Etnik olarak farklı kimlik taşıyan birini. aynı ülkede yaşıyor olsak dahi kendime yakın görmem	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	42,3	35,6	60,1	35,7	35	50,6	60,3
Kesinlikle Katılmıyorum	19,8	17,6	33	5,1	15	24,7	31
Katılmıyorum	22,5	18	27,1	30,6	20,1	25,9	29,3
Katılıyorum	21,4	23,2	13,3	19,4	26,9	17,3	15,5
Kısmen Katılıyorum	20,5	25,2	17	29,6	20,5	13,6	8,6
Kesinlikle Katılıyorum	15,7	16	9,6	15,3	17,6	18,5	15,5
Top 2 Box	36,3	41,2	26,6	44,9	38	32,1	24,1
Mean	2,9	3	2,4	3,2	3,1	2,8	2,5

Etnik olarak farklı kimlik taşıyan birini aynı ülkede yaşıyor olsa dahi kendisine yakın görmeyenlere bakıldığında genel olarak katılmalarına rağmen bir önceki ifadeye oranla ortalama düşmektedir. Aynı ülkede yaşamının, farklı kimliklerin birbirine yakın görmesine etkisinin çok fazla olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Kendisine yakın görmeyenlerin başında etnik kökeni Rus (3,6) olanlar vardır; diğer yandan farklı kimlik taşımasına rağmen kendisine yakın görme ortalaması en yüksek olan Azerbaycanlı Türkler (2,4) ve Türkmenlerdir (2,5). Etnik kökenler bazında olan bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 34: Anket Çalışmasına Katılanların Komşu/Arkadaşlarla Aynı Dinsel Kimliği Taşıma Hususundaki Görüşleri

Komşularınız/arkadaşlarınızla aynı dinsel kimliği taşımanızı sizin için önemli midir	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	40,8	26	52,3	38,8	45,7	33,3	32,8
Kesinlikle Katılmıyorum	21	11,2	23,9	14,3	28	17,3	15,5
Katılmıyorum	19,8	14,8	28,4	24,5	17,7	16	17,2
Katılıyorum	20,7	30,4	13,8	11,2	23,4	11,1	17,2
Kısmen Katılıyorum	18,5	23,6	17,9	21,4	13,9	18,5	25,9
Kesinlikle Katılıyorum	20	20	16,1	28,6	17,1	37	24,1
Top 2 Box	38,5	43,6	33,9	50	30,9	55,6	50
Mean	3	3,3	2,7	3,3	2,7	3,4	3,3

Çalışmamıza katılanların komşu veya arkadaşlarıyla aynı dinsel kimliği taşımanın önem derecesine bakıldığında ortalamanın 3 olduğu yani önem taşıdığı anlamına gelmektedir. En az önem taşıyan etnik kökenin Kırgız ve Azerbaycanlı Türkler (2,7), en çok önem taşıyanın ise 3,3 önem ortalaması ile Özbek, Türkmen, Kazak ve Azerbaycanlılar olduğu görülmektedir.

Tablo 35: Anket Çalışmasına Katılanların Komşu/Arkadaşlarla Aynı Etnik Kimliği Taşıma Hususundaki Görüşleri

Komşularınız / arkadaşlarınızla aynı etnik kimliği taşımanızı sizin için önemli midir?	Base	Azerbaycanlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Türkmen
Base	2502	500	436	196	1002	162	116
Bottom 2 Box	37,6	32,8	43,1	36,7	37,2	42	39,7
Kesinlikle Katılmıyorum	17,9	13,6	16,5	14,3	21,4	22,2	19
Katılmıyorum	19,7	19,2	26,6	22,4	15,9	19,8	20,7
Katılıyorum	18,7	24,4	15,6	15,3	19,5	9,9	25,9
Kısmen Katılıyorum	19,9	18,8	21,6	30,6	18	16	15,5
Kesinlikle Katılıyorum	23,7	24	19,7	17,3	25,3	32,1	19
Top 2 Box	43,6	42,8	41,3	48	43,3	48,1	34,5
Mean	3,1	3,2	3	3,1	3,1	3,2	2,9

Dinsel kimliğe paralel olarak etnik kimliğe ilişkin önem dereceleri de aynı seviyededir ve katılımcılar komşuları veya arkadaşlarıyla aynı etnik kimliği taşımanın önemli olduğu görülmektedir. Aynı etnik kimliği taşımanın en az önemli olduğu etnik köken Türkmenler (2,9) iken, en çok önem taşıyan 3,2 ortalama ile etnik kökeni Özbek ve Azerbaycan olanlardır.

Tablo 36: Anket Çalışmasına Katılanların Etnik ve Dinsel Kimliklere Dair Görüşlerinin Etnik Kimliklerine Göre Dağılımı

	Base	Azer- bay- canlı	Azer Türk	Kazak	Kırgız	Özbek	Rus	Türk- men	Türk
Etnik olarak benzer kimlik taşıyan birini farklı bir ülkede yaşasa dahi kendime yakın görürüm	3,9	4,1	4,4	4,4	2,6	4	4,1	4,1	4,4
Komşularınız / arkadaşlarınızla aynı etnik kimliği taşıma önem	3,1	3,1	3,3	3,3	3,2	2,8	3,3	2,6	3,2
Komşularınız / arkadaşlarınızla aynı dinsel kimliği taşıma önem	3	3,3	3,2	3,2	2,7	3,3	3,3	3	2,9
Etnik olarak farklı kimlik taşıyan birini aynı ülkede yaşıyor olsak dahi kendime yakın görmem	2,9	3	3,2	2,9	3,1	2,7	3,6	2,5	2,4

Tüm ifadelerle verilen yanıtlardan hesaplanan ortalamalara bakıldığında, çalışmamıza katılan kişilerin en çok etnik olarak benzer kimlik taşıyan birini farklı bir ülkede yaşasa dahi kendime yakın görürüm ifadesine katıldıkları görülmektedir. Komşularınız / arkadaşlarınızla aynı etnik kimliği taşıma ve aynı dinsel kimliği taşıma önem derecelerine bakıldığında ise aynı olduğu görülmektedir. Farklı kimlik taşıyan birini aynı ülkede yaşıyor olsalar dahi kendine yakın görme oranlamasının ise 3 seviyesinde olmasına rağmen ifadeler arasında en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Avrasya kavramı, coğrafi yönü ile Avrupa ve Asya kıtalarının ortak adı olarak kullanılmasına rağmen, aynı zamanda sosyal, kültürel, iktisadi, tarihi ve stratejik faktörlerin meydana getirdiği bir ortak bölgenin adı olarak da kullanılmaktadır ve ağırlıklı olarak bu coğrafyada, özellikle de merkezinde Türk kökenli halklar yaşamaktadır. Onların tavrı ve yaklaşımları

bu coğrafyanın nasıl şekilleneceğini belirleyeceğinden bu anket çalışması önemlidir ve bazı ipuçları vermektedir. Bunların doğru okunması bölgeyi daha iyi anlamayı sağlayabilecektir. Bu coğrafya, uygarlık tarihi boyunca daima önemini korumuştur. Bununla ilgili birçok örnek veremek mümkündür. Yalnızca Avrasya'yı bir baştan bir başa kat eden İpekyolu'nun Dünya iktisat tarihi ve uygarlık tarihi bakımından önemini belirtmek bile, tek başına yeterlidir. Tarihinde Avrasya'nın yıldızının sönmeye yüz tuttuğu tek istisnai dönemin, Soğuk Savaş dönemi olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde Avrasya'nın kaybettiği kırk yıl, tarihin akışı içerisinde önemsiz bir zaman dilimi olarak görünse de, söz konusu kırk yılda dünya siyasetinde meydana gelen gelişmeler dikkate alındığında, Avrasya coğrafyasının net bir kayıpla karşı karşıya kaldığı birçok görüş tarafından desteklenmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bölgede yaşanan gelişmeler, bu coğrafyadaki ülkeleri ve milletleri yeniden tarih sahnesine çıkartırken karşılaştıkları sorunlar hakkında ipuçları vermiştir. Ekonomik zenginlikleri ve stratejik önemi, Avrasya'yı, yeniden dünyanın önemli bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Günümüzde, Avrasya'nın giderek yükselen önemi ve keşfedilmesine duyulan heyecan, farklı sebeplere dayanmaktadır. Söz konusu sebepler, Batılı devletlere ve Batılı olmayan devletlere göre siyasi, iktisadi, stratejik, kültürel ve sosyal açıdan farklılıklar arz etmektedir. Avrupa devletlerinin ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrasya coğrafyasına duydukları ilgi, daha çok iktisadi, siyasi ve stratejik sebeplere dayanmaktadır. Batı ekonomisinin, başta enerji olmak üzere yeni kaynaklara ulaşabilmesinde ve kendisine yeni potansiyel pazarlar bulabilmesinde Avrasya'nın rolü, açıkça fark edilebilmektedir. Ayrıca Yeni Dünya Düzeni kavramı içerisinde dünyaya yeni bir siyasi yön vermek isteyen ABD ve Batılı güçlerin bu düzenin temel şartının Avrasya'ya hâkim olmaktan geçtiğini bildikleri de ortadadır.⁸

Sovyetler Birliği'nin dağılması, bölgede bir kaosun yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'nden ayrılan ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturan ülkeler, bir taraftan giderek güçlenen Çin ile eski hâkimleri Rusya'nın, diğer taraftan ise istikrarsızlık içindeki Afganistan ile bölge açısından potansiyel bir tehlike oluşturan İran arasında sıkışıp kalmışlardır. Güvenlik açısından birçok sorunun yaşandığı Avrasya bölge-

⁸ Erdinç Yazıcı, "Yirmi birinci Yüzyılın Başında Avrasya ve Türkiye'nin Avrasya Vizyonu", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 7, s. 2, 2003, s. 2-3.

si, ülkelerin bağımsızlıklarını yeni kazanmaları nedeniyle siyasal, ekonomik ve sosyal sorunların yanı sıra iç istikrarsızlıklar, terörizm, uyuşturucu trafiği gibi potansiyel tehlikelerle de karşı karşıya kalmıştır.⁹

Orta Asya ve Avrasya'daki oluşumların beklenen düzeyde gerçekleştirilemediği ve halklar ya da ülkeler arasında tam manasıyla bir bütünleşmeyi sağlayamadığı söylenebilir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte bölgede pek çok entegrasyon ve oluşumun ortaya konması bölgedeki taşların henüz yerine konmaması ile ilgilidir ve bu boşluk doğru ve güçlü bir yapılanma oluşuncaya kadar devam edecektir. Şanghay İşbirliği Örgütü ve yeni yeni oluşmakta olan Rusya merkezli Avrasya Birliği dışındaki oluşumların silik ya da zayıf olduğu görülmektedir. Ama sözünü ettiğimiz iki oluşumdan biri Çin, diğeri Rusya merkezli olması nedeniyle bölgenin kendi halklarının ve devletlerinin ihtiyaçlarına göre değil, bölgeye nüfuz etmeye veya mevcut nüfuzunu korumaya çalışan ülkelerin müdahalesi gibidir. Bu durumu, genel olarak bölgede halen var olan bir takım sorunlarla ilişkilendirmek mümkündür. Söz konusu sorunlar, çalışma süresince sıkça ifade edilen güvenlik ihtiyaçları, siyasetçilerin halkların genel görüşünün aksine birbirlerine karşı güvensizlik algıları, ekonomik işbirliğinin sağlanmasına dair yaşanan sorunlar, dış kaynaklı siyasi engeller ve ulaştırma alt yapısı olarak sınıflandırılabilir.

Güvenlik ihtiyaçları açısından bakıldığında; BDT ülkelerinin güvenlik politikaları 1990'lı yıllarda gerek nüfus yapısı, gerek jeopolitik konumları gerekse kültürel yapıları açısından farklılık arz ederken, 2006 yılından itibaren Türkmenistan haricinde genel olarak Kolektif Güvenlik Anlaşması kapsamında daha sıkı bir bütünleşmenin gözlemlendiği söylenebilir. Rusya'nın önderliğindeki bu çabalara karşın, ABD de Kırgızistan, Tacikistan ve Afganistan üzerinde askeri olarak varlığını hissettirmektedir. Bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra kendi ordularını kurmalarına rağmen bölgedeki ülkeler, halen kendi başlarına güvenliklerini sağlayacak güce ulaşamamışlardır. Diğer yandan, özellikle Türk cumhuriyetleri arasında yaşanan rekabet ve sorunların, bölgeyi zayıf düşürerek bölge dışındaki diğer güçlü devletlerin müdahalesine açık hale getirdiği de söylenebilir.

Ekonomik işbirliğinin oldukça zayıf olduğu coğrafyada, piyasa ekonomisi uygulamalarının, ekonomik güç ve teknoloji seviyelerinin birbirinden farklı olması, gelişmişlik açısından ülkeler arasında çeşitli denge-

⁹ Bahar Şanlı, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 22, S. 1, 2008, s. 26.

sizliklere yol açmaktadır. Örneğin, Kazakistan ve Kırgızistan daha serbest bir ekonomik yapıya sahipken, Özbekistan ve Türkmenistan'da ise devlet kontrolünün yoğun olarak uygulanması, hem ekonomik açıdan hem de ticari açıdan bir entegrasyonun oluşumunu zorlaştırmaktadır. Diğer yandan, bölge ülkelerinin genel olarak hammadde üreticisi durumunda olmaları, bölgesel ticaretin gelişimini engellenmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi problemler ise tarım ürünleri ve enerji kaynakları ticaretinde sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak, Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde ekonomik entegrasyon çalışmaları ilerlemektedir.¹⁰

Siyasi açıdan, Avrasya bölgesindeki bazı ülkelerin bölge dışı ülkelerle stratejik anlaşmalara girmesi de, Avrasya Birliği'nin oluşumunun önündeki kısa ve orta vadeli engellerden biri olarak görülebilir.¹¹ Diğer yandan SSCB sonrası ortaya çıkan iki önemli ülke Kazakistan ve Özbekistan arasında yaşanan sorunlar, entegrasyon çabaları açısından olumsuz bir etki yaratmıştır. Bununla beraber, son yıllarda Özbekistan'ın dış politikasındaki serbestleşme ve yabancı sermaye yatırımlarına sıcak bakması, topluluk ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmesini sağlamıştır. Ancak, bağımsızlığını yeni kazanmış bu ülkelerin devlet yapısı ve millet anlayışını oturtma çabalarında olmaları ve uyguladıkları rejim yapılarının farklılığı entegrasyonu zorlaştıran sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan söz konusu ülkelerin küresel güçlerle mücadele amacına yönelik ortak politikalar geliştirmesi zorunluluğu da bölgede bir birliğin kurulabilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Bölgenin günümüzdeki koşulları, lojistik açıdan değerlendirilirse, açık denizlere kıyısının olmaması, dışa açılmayı ve dünya ile entegrasyonu sınırlandırıcı bir etki yaratırken, tüm ulaştırma yollarının Rusya üzerinden geçmesi de bölge ülkelerinin dünya pazarlarına ancak Rusya üzerinden açılabileceğini göstermektedir. Bölge için Rusya, siyasi sınırları içindeki enerji ulaştırma hatları, kara ve demir yolları sayesinde oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Avrasya coğrafyasında yaşanan ulaştırma altyapısı ile ilgili sorunlar, bölgenin entegrasyonu açısından olumsuz etki yaratmaktadır. Bu bakımdan Doğu-Batı bağlantısını kuracak olan ulaştırma koridorlarının biran önce hayata geçirilmesi de bölgedeki entegrasyonu sağlayabilmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Yukarıda sözü edilen sorunlar,

¹⁰ Bahar Şanlı, age, s. 26.

¹¹ Melih Can, "Türkiye'nin AB Sürecinde B Planı Var mı?", Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği. Bakanlığı, 2004. Çevrimiçi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=34481&l=1>. Erişim Tarihi: 20.06.2012.

bir yandan Avrasya coğrafyasındaki ülkelerin bugün için öncelikli olarak çözmek zorunda oldukları problemler olarak karşılına çıkmakta, diğer yandan da Avrupa Birliği'ne alternatif oluşturacak bir Avrasya Birliği oluşumunu geciktirici etki yaratmaktadır.¹²

Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye arasındaki ilişkilerin genel anlamda, ekonomik, ticari ve kültürel açıdan yeterince gelişmemiş olmasında Türk dış politikasındaki eksikliklerin yanı sıra, Türk Cumhuriyetleri'nden kaynaklanan güçlüklerin etkileri de büyüktür. Türkiye'nin günümüzde de uygulamakta olduğu Avrasya politikasının perspektiften yoksun ve uzun soluklu olarak nitelendirilemeyecek bir politika olduğu bilinmektedir. SSCB sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetlerine verilen ölçüsüz vaatlerin oluşturduğu hayal kırıklıklarının ortaya çıkardığı neticeler, bunun bir göstergesidir. Türkiye en kısa zamanda kısa, orta ve uzun dönem politikalarının belirlendiği bir Avrasya stratejisi ortaya koymalıdır. Gerçekçi olmak gerekirse Avrasya, Türkiye için geçmişten çok geleceği temsil etmektedir. Türkiye'nin, Avrasya coğrafyasındaki temel politik tercihleri, ülkelerin iç işlerine karışmama temel tercihinden hareketle, barışın, kardeşliğin ve uluslararası dayanışmanın ön plana çıkarıldığı ve mevcut politik yapılanmanın güçlendirilerek korunmasını hedefleyen bir temelde yapılandırılmalıdır. Türkiye, Avrasya'da ekonomik entegrasyon yollarını tüm olumsuz tecrübelerle rağmen zorlamalı, KEİ ve ECO gibi oluşumları güçlendirerek işlerlik kazandırmaya çabalamalıdır. Siyasi iktidarlar potansiyel bir Avrasya Birliği'nin doğabilme ihtimalini, bu temeller üzerine dayandırmalıdır. Aksi takdirde büyük potansiyel barındıran Türk Konseyi gibi kurumlar sembolik olmanın ötesine geçemeyecektir. 20 yılı aşkın süreçte yaşanan tüm olumsuz tecrübelerle rağmen, Türkiye, halen Avrasya coğrafyasında yeni bir toparlanma ve girişim ortaya koyma imkânlarına sahip görünmektedir. Bu da, kuşkusuz yeni ve güçlü bir Avrasya vizyonu ile mümkün olabilecektir.¹³

Çalışmanın anket bölümünde de değinilen bazı noktaları günümüz siyasi şartları çerçevesinde kısaca değerlendirmek gerekirse, etnik boyutta Orta Asya halklarının kimliklerini önemsedikleri ve toplumların dikkate değer bir kısmının Türk etnik kimliği ile bir bağı olduğunu ifade ettiği söylenebilir. Kimi topluluklarda dini kimlik daha öncelikliyen kimilerinde bu durumun çok da önemsenmediği gözlemlenmiştir. Yine de oluşt-

¹² Bahar Şanlı, age, s. 27.

¹³ Erdinç Yazıcı, age, s. 11-12.

rulmasına sıcak bakılacak bir Orta Asya Devletler Birliği fikrinden hemen sonra, Müslüman Devletler Birliği fikrinin ön plana çıktığı göz ardı edilmemelidir. ECO aslında bu ihtiyacı karşılamaya en aday bölgesel organizasyon niteliği taşımaktadır. Buradaki temel sorun bu örgütün daha çok İran etkisinde olmasıdır. Türkiye 10 üyeden kendisi dâhil 6'sının Türk kökenli olması avantajını ve Pakistan üzerindeki etkisini kullanarak örgütte daha etkin bir rol alabilir. Orta ve Batı Asya'daki Türk devletlerinin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini mümkün görme durumuna bakıldığında, büyük çoğunluğun bu düşünceye katıldığı görülmektedir. Bu noktada, Azerbaycanlı Türkler ve Özbeklerin yanı sıra, kendini Rus etnik kimliğiyle tanımlayan katılımcıların, ortalamanın üzerinde bir rakamla bu görüşü desteklediği göze çarpmaktadır. Söz konusu bütünleşmeye en az inanan bireylerin Kırgız etnik kökenine sahip olması, bu gerçeği daha da ilginç kılmaktadır. Öyle ki Kırgızistan Cumhurbaşkanı Atambayev mevcut liderler arasında en Türkçü ve Türk birliği taraftarı söylemine sahip olmaktadır. Anket sonuçlarına bakınca tepedeki bu idealin Kırgız kamuoyunda çok yer etmemiş olduğu düşünülebilir. Buna ek olarak ankete katılan bireylerin, bu noktada birçok engelin bulunduğunu vurguladıkları da kayda değer bir gerçektir. Özellikle uluslararası güç odaklarının bölgedeki varlığı ve siyasi farklılıklar, bu noktada en çok göze çarpan etkenlerdir. Bu durum, ABD'nin, Rusya'nın ve Çin'in bölgedeki yeni pazar ve çıkar arayışları doğrultusundaki politikalarının, bölge halkları tarafından idrak edilmiş olduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Anketle ilgili olarak değinilmesi gereken başka bir konu da Emre Kongar'ın *21. Yüzyılda Türkiye* adlı eserinde¹⁴ Türk cumhuriyetlerine ayırdığı kısımda değindiği durumdur: Eserde Türkiye'nin 21 yüzyılda karşılaşacağı durumlara ve olasılıklara yer verilirken söz konusu bölümde Türk cumhuriyetlerinin Türkiye ile ilişkilerinden de bahsedilmektedir. Söz konusu yaklaşım olumsuzdur ve bu, T.C. Kültür Bakanlığının 1995 yılında yaptırdığı bir ankete dayandırılmaktadır. Bütün çabalarımıza rağmen bu anketin kaynağına maalesef ulaşamamış ve Bakanlık arşivlerinde de olmadığı ve kaybolduğu ifade edilmiştir. Söz konusu kitapta aktarıldığına göre sorulan 9 soruya verilen cevaplara bakıldığında kendini Türk olarak tanımlayanların oranı Azerbaycan'da %8,9; Kazakistan'da %2,4; Özbekistan ve Kırgızistan'da sırasıyla %0,2 ve %0,3'tür. Türkmenistan için veri mevcut değildir. Bu oranlar yaptığımız anketle kıyaslandığında nispeten

¹⁴ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye, 2002'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, 6. basım, İstanbul, 1998, s. 474-483.

düşüktür. Bu, ankete katılan grupların yapılarından veya 1995'ten bu yana farklılaşan bakış açılarından kaynaklanabilir.

Öte yandan yaptığımız anket çalışmasında verilen yanıtlara dayanarak, önceki bölümlerde değinilmiş olan Türkiye'deki görüşlerin, genel kanının ve çalışmanın genel eğiliminin aksine, Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetleri ile yeterince iyi ilişkiler geliştirdiğine dair bir izlenimin olduğu söylenmelidir. Etnik kökenlere göre bakıldığında bu kanının kendini en çok Azerbaycanlılar ve Azerbaycanlı Türkler olarak tanımlayan kesimde yaygın olması şaşırtıcı değildir.

Tüm bu gerçeklerin ışığında özellikle son 10 yılda gerçekleşen değişimler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bir zamanlar Rusya'nın 'uydu devletleri' olarak görülen Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde, ABD'nin etkisiyle ve çıkarları doğrultusunda çeşitli renklerle kodlanan 'devrimler' gerçekleştirilmiştir. Bu durum, geleneksel ve tarihi açıdan Rusya'nın müttefikleri olan devletlerin, NATO, AGİT ve AB gibi uluslararası oluşumlara katılabilmek ve Rusya'nın etki alanından çıkabilmek için attığı somut adımlar olarak değerlendirilmelidir.¹⁵ Öte yandan Rusya'nın bölgedeki jeopolitik etkinliğini yitirmemeye yönelik çabaları ise son birkaç yılda ve özellikle de güncel atılımlarla kendini göstermektedir. Avrasya Birliği'nin kurulmasına ilişkin olarak Gümrük Birliği üyesi Rusya, Belarus ve Kazakistan'ın Başbakanları, deklarasyon tasarısı konusunda 2011 ekim ayında görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerin ardından Başbakan Vladimir Putin, Avrasya Birliği'nin kurulması için çalışmalarını sürdürürken bu birliğin kurulmasının 2015 yılını bulabileceğini ifade etmiştir. 18 Ekim 2011 tarihinde ise Bağımsız Devletler Topluluğu üye ülkelerin Başbakanları, bir serbest ticaret bölgesinin kurulması hakkında anlaşma imzalayarak Avrasya Birliği'nin gelişmesi yönünde önemli bir adım atmışlardır. Putin'in söz konusu anlaşmayı, bölgede ekonomik gelişmeye doğru atılan bir adım olarak değerlendirmesi, Avrasya Birliği sürecinin oluşmasına dair güncel hareketlenmelerin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Öte yandan Putin'in Ekim 2011'de dile getirdiği Avrasya Birliği fikrini, Rusya'daki 2012 devlet başkanlığı seçimlerine dair politik bir söylem olarak da değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bir Avrasya Birliği'nin

¹⁵ Celalettin Yavuz, "Avrasya'da Enerji Eksenli Bitmeyen Büyük Oyun", Enerji 2023 Derneği, http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=104:avrasya-ada-enerji-eksenli-btmeyen-qbueyuek-oyunq-1&catid=15:stratej&Itemid=253. Erişim Tarihi: 20.06.2012.

kurulması yönünde atılacak adımların öncelikli olarak bölgede ekonomik bağların güçlenmesi ve bölgeye dış güçlerin girişinin engellenmesini hedeflediği de gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle son dönemde uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve olaylar bölge devletlerini, özellikle de Rusya'yı endişelendirmektedir.¹⁶ Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı sürecinin Orta Asya'ya yansımaları istemeyen Rusya, bir Avrasya Birliği ihtimalini, söz konusu coğrafyada istikrar ve işbirliğini sağlamak hedefiyle gelecek günlerde somut biçimde değerlendirebilir.

Sonuç olarak denilebilir ki, hem bölgedeki diğer ülkeler hem de Türkiye açısından Avrasya konusunda geliştirilebilecek gerçekçi ve dış güçlerden bağımsız politikalar, Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için öncelikle kendi aralarında daha rasyonel ilişkileri ortaya çıkarabilecektir. Güncel şartlarda yeterince geliştirilmiş olmasa da, bu nitelikteki ilişkilerin gerçekleştirilmesi, AB ile olan münasebetleri de olumlu yöne çevirebilme gücüne sahiptir. Avrasya ve Orta Asya coğrafyasına dair iyi planlanacak doğru stratejiler, söz konusu ülkelere ve Türkiye'ye siyasi, ekonomik ve kültürel getiriler sağlayacak, böylelikle tek alternatifin Avrupa Birliği olmadığı algısı oluşturulabilecektir. Bu tür somut girişimlerin yapılmaması halinde, jeostratejik açıdan oldukça avantajlı olarak nitelendirilebilecek konumunu değerlendirmekten uzak kalacak olan Türkiye, bölgeye dair belirleyici bir aktör sıfatını edinmekten ve bu durumun getireceği kazanımlardan da mahrum kalacaktır.

¹⁶ Merve Suna Özel ve Mustafa Aytekin, "Avrasya'da Yeni Bir Güç Mü?", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi6355-Avrasyada_Yeni_Bir_Guc_mu.html. Erişim Tarihi; 20.06.2012.

KAYNAKÇA

- Can, Melih. “Türkiye’nin AB Sürecinde B Planı Var mı?”, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=34481&1=1>, Erişim Tarihi: 20.06.2012.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 3A Araştırma Eğitim ve Danışmanlık, 5. basım, Ankara, 1994.
- Kongar, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye, 2002’li Yıllarda Türkiye’nin Toplum-sal Yapısı*, Remzi Kitabevi, 6. basım, İstanbul, 1998.
- Özel, Merve Suna ve Mustafa Aytekin. “Avrasya’da Yeni Bir Güç Mü?”, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2011. http://www.21yyte.org/tr/yazi6355-Avrasyada_Yeni_Bir_Guc_mu.html, Erişim Tarihi: 20.06.2012.
- Şanlı, Bahar. “Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birli-ği’nin Olabilirliği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Der-gisi*, C. 22, S. 1, 2008, s. 26.
- Yavuz, Celalettin. “Avrasya’da Enerji Eksenli Bitmeyen Büyük Oyun”, Enerji 2023 Derneği, http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=104avrasyada-enerji-ek-senl-btmeyen-qbueyuekoyunq1&catid=15:stratej&Itemid=253, Erişim Tarihi: 20.06.2012.
- Yazıcı, Erdinç. “Yirmi birinci Yüzyılın Başında Avrasya ve Türkiye’nin Avrasya Vizyonu”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 7, S. 2, 2003, s. 2-3. <https://www.surveymonkey.com/s/V669T3J>, Erişim Ta-rihi:20.05.2012.

EK 1 TÜRKİ CUMHURİYETLERİN ENTEGRASYON ANALİZİ

(Eğilim Araştırması)

ARAŞTIRMANIN MAKSADI

Bu anketin yapılmasındaki maksat, Türki Cumhuriyetlerde yaşayan halkların, Türki devletlerarasındaki siyasi ve iktisadi entegrasyonlarına bakış açılarını tespit etmek suretiyle, doktora tezimin konusu olan Avrupa Birliğine Alternatif Olarak Türki Devletler Birliği'nin olabirliğini değerlendirmektir.

Bu çerçevede, anket formuyla sizlerden alınacak bilgiler yalnızca akademik çalışmalar için kullanılacak olup, toplulaştırılarak değerlendirilecek veriler haricinde hiçbir kişisel bilgi üçüncü şahıslarla kesinlikle paylaşılmayacaktır.

KATILIMCININ:

Yaşı :
 Mesleęi :
 Eğitimi :
 Cinsiyeti :
 Uyuęu :
 Etnik Kökeni :
 Yaşadığı Yer :
 Yaşadığı Ülke :

Soru 1: Anadilinizi belirtiniz.

- | | | |
|--|--|-----------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Azerbaycan Türkçesi | <input type="checkbox"/> Kazakça | <input type="checkbox"/> Kırgızca |
| <input type="checkbox"/> Özbekçe | <input type="checkbox"/> Rusça | <input type="checkbox"/> Türkçe |
| <input type="checkbox"/> Türkmence | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) | |

Soru 2: Evde hangi dili konuşuyorsunuz.

- | | | |
|--|--|-----------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Azerbaycan Türkçesi | <input type="checkbox"/> Kazakça | <input type="checkbox"/> Kırgızca |
| <input type="checkbox"/> Özbekçe | <input type="checkbox"/> Rusça | <input type="checkbox"/> Türkçe |
| <input type="checkbox"/> Türkmence | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) | |

Soru 3: Anadiliniz dışında bildiğiniz dilleri belirtiniz.

- | | | |
|--|--|-----------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Azerbaycan Türkçesi | <input type="checkbox"/> Kazakça | <input type="checkbox"/> Kırgızca |
| <input type="checkbox"/> Özbekçe | <input type="checkbox"/> Rusça | <input type="checkbox"/> Türkçe |
| <input type="checkbox"/> Türkmence | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) | |

4: Ana dilinize en yakın gördüğünüz dil aşağıdakilerden hangisidir.

- | | | |
|--|--|-----------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Azerbaycan Türkçesi | <input type="checkbox"/> Kazakça | <input type="checkbox"/> Kırgızca |
| <input type="checkbox"/> Özbekçe | <input type="checkbox"/> Rusça | <input type="checkbox"/> Türkçe |
| <input type="checkbox"/> Türkmence | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) | |

5: Kendinizi etnik olarak nasıl tanımlarsınız?

- Azerbaycanlı Kazak Kırgız
 Özbek Rus Türk
 Türkmen Diğer (.....)

6: Lütfen dinsel inancınızı belirtiniz.

- Ateist Hristiyan Musevi
 Müslüman Diğer

	Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
7.Türkiye Türkçesini anlıyor musunuz?					
8.Etnik kimliğinizin hayatınızda önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?					
9.Etnik kimliğinizin ötürü ülkenizde sorunlar yaşıyor musunuz?					
10.Etnik kimliğinizin yaşamınızda önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?					
11:Ülkenizde etnik kimlikle ilgili sorunlar yaşanıyor mu?					
12.Dinsel kimliğinizin yaşamınızda önemli bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz?					
13.Dinsel kimliğinizden ötürü sorunlar yaşıyor musunuz?					
14.Ülkenizde dinsel kimlikle ilgili sorunlar yaşanıyor mu?					

15. Sizin veya çocuğunuzun üniversite ya da sonrasında hangi ülkede eğitim almasını arzu edersiniz?

- ABD AB Ülkeleri Azerbaycan
 Çin İran Kazakistan
 Kırgızistan Özbekistan Rusya
 Türkiye Türkmenistan Diğer (.....)

16. En çok hangi ülkenin televizyon kanallarını seyrediyorsunuz? (Birden fazla çık işaretleyebilirsiniz)

- ABD AB Ülkeleri Azerbaycan
 Çin İran Kazakistan
 Kırgızistan Özbekistan Rusya
 Türkiye Türkmenistan Diğer (.....)

17. Yaşadığınız ülkenin ekonomik olarak hangi ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirmesini arzu edersiniz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- | | | |
|--------------------------------------|---------------------------------------|--|
| <input type="checkbox"/> ABD | <input type="checkbox"/> AB Ülkeleri | <input type="checkbox"/> Azerbaycan |
| <input type="checkbox"/> Çin | <input type="checkbox"/> İran | <input type="checkbox"/> Kazakistan |
| <input type="checkbox"/> Kırgızistan | <input type="checkbox"/> Özbekistan | <input type="checkbox"/> Rusya |
| <input type="checkbox"/> Türkiye | <input type="checkbox"/> Türkmenistan | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) |

18. Yaşadığınız ülkenin kültürel olarak hangi ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirmesini arzu edersiniz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- | | | |
|--------------------------------------|---------------------------------------|--|
| <input type="checkbox"/> ABD | <input type="checkbox"/> AB Ülkeleri | <input type="checkbox"/> Azerbaycan |
| <input type="checkbox"/> Çin | <input type="checkbox"/> İran | <input type="checkbox"/> Kazakistan |
| <input type="checkbox"/> Kırgızistan | <input type="checkbox"/> Özbekistan | <input type="checkbox"/> Rusya |
| <input type="checkbox"/> Türkiye | <input type="checkbox"/> Türkmenistan | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) |

	Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
19. Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olduğunu düşünüyor musunuz?					
20. Türkiye'nin AB'ye girmesini gerekli görüyor musunuz?					

21: Türkiye'nin AB'ye girmesini neden gerekli görüyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- | | | |
|--|--|--|
| <input type="checkbox"/> Ekonomik nedenler | <input type="checkbox"/> Kültürel nedenler | <input type="checkbox"/> Sosyal nedenler |
| <input type="checkbox"/> Siyasal nedenler | <input type="checkbox"/> Diğer (.....) | |

	Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
22. Türkiye'nin diğer Türki Cumhuriyetlerle yeterince iyi ilişkiler geliştirdiğini düşünüyor musunuz?					
23. Orta ve Batı Asya'daki Türki devletlerin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini mümkün görüyor musunuz?					

24. Orta ve Batı Asya'daki Türki devletlerin AB benzeri bir yapılanma içinde bütünleşmelerini engelleyebilecek sebepler size göre nelerdir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- Kültürel farklılıklar Ekonomik farklılıklar Sosyal farklılıklar
 Siyasi farklılıklar Dini farklılıklar Etnik farklılıklar
 Uluslararası güç odakları Diğer (.....
.....)

25. Orta ve Batı Asya'daki Türki devletlerin kendi aralarında entegrasyonuna alternatif olarak aşağıdaki yapılardan hangisini mümkün görüyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- Müslüman Devletler Birliği Orta Asya Devletler Birliği Rusya ile bütünleşme
 AB ile bütünleşme Çin ile bütünleşme Hiçbiri
 Diğer (.....)

	Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
26.Etnik olarak benzer kimlik taşıyan birini, farklı bir ülkede yaşasa dahi kendime yakın görürüm?					
27.Etnik olarak farklı kimlik taşıyan birini, aynı ülkede yaşıyor olsak dahi kendime yakın görmem?					
28.Komşularınız veya arkadaşlarınızla aynı dinsel kimliği taşımanız sizin için önemli midir?					
29. Komşularınız veya arkadaşlarınızla aynı etnik kimliği taşımanız sizin için önemli midir?					

GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİNİZ:

.....

.....

.....

.....

Katkılarınız ve kıymetli vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz.